

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาลของ
ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล โดยมีเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ในการศึกษา
ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางการพยาบาล
3. แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาล
4. การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาล
5. วิธีการศึกษาชีวประวัติและบริบททางสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำ

ในปัจจุบันสถานการณ์ของโลกได้มีการเปลี่ยนแปลงเข้าสู่ยุคข้อมูลข่าวสาร ร่วมกับความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จึงทำให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และมีแนวโน้มที่จะมีการพัฒนาต่อไป ซึ่งความเจริญก้าวหน้านี้ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อองค์กรวิชาชีพ การพยาบาลเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่พยาบาลวิชาชีพจะต้องมีการศึกษาหาความรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ เพื่อสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ได้อย่างเหมาะสม (ปรารงค์ทิพย์ อุจะรัตน์, 2541) รวมทั้งเสริมสร้างภาวะผู้นำที่ดีเพื่อสามารถชักนำให้บุคคลอื่นปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จขององค์กรตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ซึ่งภาวะผู้นำนี้สามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนาให้เกิดขึ้น

ความหมายของภาวะผู้นำ

สำหรับความหมายของภาวะผู้นำนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ ดังเช่น พยอม วงศ์สารศรี (2538) ได้ระบุว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่ง (ผู้นำ) ใช้อิทธิพลและอำนาจของตน กระตุ้นจูงใจให้บุคคลอื่น (ผู้ตาม) มีความกระตือรือร้น เต็มใจทำในสิ่งที่เขาต้องการ โดยมีเป้าหมายขององค์กรเป็นวัตถุประสงค์

มณี ลีศิริวัฒนกุล (2541) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นความสามารถที่จะใช้อิทธิพลชักนำให้บุคคลอื่นยินยอมปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

เรมวอล นันท์ศุภวัฒน์ (2542) ได้กล่าวว่า ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่มีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยมีอำนาจและอิทธิพลเข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่เป้าหมายได้สำเร็จ

สายฟ้า พลวายุ (2541) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่า เป็นกระบวนการชักจูงใจที่บุคคล (หรือทีมผู้นำ) ชักนำให้กลุ่มดำเนินตามวัตถุประสงค์ที่ผู้นำยึดถือหรือมีส่วนร่วมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม

แมนเฟรดี (Manfredi, 1996) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่า เป็นกระบวนการของการมีปฏิสัมพันธ์ในทิศทางที่บรรลุเป้าหมายซึ่งกันและกันของผู้นำและผู้ตาม

มาร์ควิส และ ฮุสตัน (Marquis & Huston, 1995) ได้กล่าวถึงภาวะผู้นำไว้ว่า เป็นกระบวนการของการใช้อำนาจชักจูง โน้มน้าวให้กลุ่มทำงานให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากความหมายดังกล่าว สามารถสรุปความหมายของภาวะผู้นำได้ว่า เป็นกระบวนการที่มีการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยใช้ความสามารถพิเศษหรืออำนาจและอิทธิพลในการทำให้กลุ่มเกิดความร่วมมือในการปฏิบัติด้วยความสมัครใจ เพื่อนำไปสู่วัตถุประสงค์ขององค์กรที่กำหนดไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยให้ความหมายของภาวะผู้นำไว้ว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลหนึ่งใช้ความสามารถหรืออำนาจเชิงวิชาชีพของตนในการชักนำ โน้มน้าวให้บุคคลอื่นให้ความร่วมมือในการปฏิบัติตามเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

คุณลักษณะของผู้นำ

ผู้นำ คือ บุคคลที่มีความสามารถในการชักจูงและโน้มน้าวบุคคลอื่นให้คล้อยตาม และให้ความร่วมมือในการดำเนินงานไปสู่วัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (นพดล เวชสวัสดิ์, 2536) ซึ่งบุคคลที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีคุณลักษณะที่แสดงถึงความเป็นผู้นำ โดยได้มีนักวิชาการหลายท่านที่กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้นำที่ดีไว้ ดังเช่น

ตามแนวคิดของเบิร์นฮาร์ดและวอลซ์ (Bernhard & Walsh, 1995) ได้กำหนดคุณลักษณะของผู้นำที่มีประสิทธิภาพไว้ดังนี้

1. มีความตระหนักในตนเอง (awareness) คือ ผู้นำต้องรู้จักตนเอง รู้ข้อดี ข้อบกพร่องของตนเอง มีความตระหนักเกี่ยวกับความรู้ในเรื่องที่อยู่ในความรับผิดชอบ การใช้อำนาจ ทักษะใน

การติดต่อสื่อสาร มีความอดทน ยอมรับความล้มเหลวและความสำเร็จที่เกิดขึ้น สอดคล้องกับกรณี จามจรี (2541) ที่กล่าวว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจะต้องมีความตระหนักรู้ในตนเอง เพราะความตระหนักรู้ในตนเองจะทำให้เกิดการยอมรับตนเอง ช่วยประเมินความสามารถที่แท้จริงของตนเอง เพื่อการพัฒนาในสิ่งที่ตนเองมีข้อบกพร่อง ช่วยพัฒนาประสิทธิผลของความสัมพันธระหว่างบุคคล จึงทำให้เข้าใจแรงผลักดันที่มีต่อพฤติกรรมของตนเอง และช่วยให้มีความรู้สึกเห็นอกเห็นใจ บุคคลอื่น นอกจากนี้ผู้นำจะต้องมีความตระหนักรู้และมีความเข้าใจในความต้องการของบุคคลอื่น ด้วย เพราะสิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดความไว้วางใจ ซึ่งความไว้วางใจนี้ถือว่าเป็นคุณลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของผู้นำ

2. มีพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสม (assertiveness) คือ การที่ผู้นำสามารถแสดง พฤติกรรมต่าง ๆ ได้เหมาะสมกับสถานการณ์ ซึ่งจะทำให้มีการเสริมสร้างพลังอำนาจ เพิ่มทักษะใน การติดต่อสื่อสาร และสร้างสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความมั่นใจในตนเอง เพิ่มมากขึ้น

3. มีสำนึกในความรับผิดชอบ (accountability) คือ ผู้นำต้องมีการสำนึกในความ รับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นจากการกระทำทั้งของตนเอง กลุ่มงาน และวิชาชีพ กล่าวคือ จะต้องเป็น ผู้ที่กล้ายอมรับความผิดและความชอบด้วยความเต็มใจ

4. เป็นผู้พิทักษ์สิทธิ์ (advocacy) คือ การเป็นผู้ที่มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ให้ความช่วยเหลือสมาชิกในกลุ่ม ได้ทุกสถานการณ์ทั้งในเรื่องส่วนตัว และเรื่องงานด้วยความยุติธรรม สำหรับมาร์ควิสและฮุสตัน (Marquis & Huston, 1995) ได้เสนอว่า ผู้นำที่ดีควรมี คุณลักษณะดังต่อไปนี้

1. ด้านสติปัญญา (intelligence) คือ เป็นบุคคลที่มีความเฉลียวฉลาด มีความรู้ดีทั้งทาง ด้านทฤษฎีและปฏิบัติ มีไหวพริบ มีวิจารณญาณ รู้จักคิดและมีเหตุผล และการตัดสินใจดีเหมาะสม กับสถานการณ์

2. ด้านบุคลิกภาพ (personality) คือ เป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพเหมาะสม สามารถปรับตัว ให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความตั้งใจ มีความกระตือรือร้น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ อารมณ์มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์ได้ดี ให้ความร่วมมือดี เป็นอิสระ และไม่มีบุคลิกภาพที่ยอมทำตามบุคคล อื่นทุกอย่าง

3. ด้านความสามารถ (ability) คือ มีความสามารถสูง รู้จักขอความร่วมมือจากบุคคลอื่น มีทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร มีวิสัยทัศน์กว้างไกล การมีส่วนร่วมในสังคม การกระทำตนให้ได้รับความนิยม ศรัทธา บารมี มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้

ส่วนฉวีวรรณ โพธิ์ศรี (2537) ได้กล่าวไว้ว่า คุณลักษณะที่สำคัญที่ผู้นำจำเป็นต้องมี นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ การมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง เพราะผู้นำที่มีสุขภาพดี สมบูรณ์แข็งแรงสามารถทำงานได้เต็มพลังความสามารถ อันจะเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้ร่วมงาน ซึ่งออร์ด์เวย์ (Ordway, 1935 อ้างใน ฌรงค์ สินสวัสดิ์, 2537) ได้กล่าวว่า ประสิทธิภาพการทำงานจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งของร่างกายและจิตใจอีกด้วย ซึ่งพลังกายและจิตของมนุษย์นั้นมีอิทธิพลมาจากกรรมพันธุ์ การเลี้ยงดูในวัยเด็ก และการใช้ร่างกายส่วนต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้คุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่พึงมีในผู้นำ คือ การเป็นครูที่ดี กล่าวคือ ผู้นำที่ดีจะต้องมีความเป็นครูที่ดีร่วมด้วย เพราะผู้นำจะต้องมีความสามารถในการถ่ายทอดความคิด ชักจูงให้บุคคลอื่นคล้อยตามความคิดของตนเองได้ โดยการอธิบายวิธีการ วัตถุประสงค์ และเหตุผลในการดำเนินการ รวมทั้งรู้จักที่จะมอบหมายงานให้บุคคลอื่นกระทำด้วย (Ordway, 1935 อ้างใน ฌรงค์ สินสวัสดิ์, 2537)

จากแนวคิดดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า คุณลักษณะที่สำคัญของผู้นำที่ดีมีหลากหลายอย่างน้อยผู้นำที่ดีต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญคือ

1. เป็นบุคคลที่มีสติปัญญาดี มีความรู้ดีทั้งทางด้านทฤษฎีและปฏิบัติ มีไหวพริบ มีวิจาร์ณญาณ มีความเฉลียวฉลาด มีการคิดหรือการแสดงออกที่อยู่บนฐานความคิดอย่างมีเหตุผล และมีการตัดสินใจที่ดีที่เหมาะสมกับสถานการณ์

2. เป็นบุคคลที่มีสุขภาพที่สมบูรณ์แข็งแรงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจ มีวุฒิภาวะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมได้ดี รู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ให้ความร่วมมือดี มีความตั้งใจ มีความกระตือรือร้น มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ มีพฤติกรรมการแสดงออกที่เหมาะสม อารมณ์มั่นคง สามารถควบคุมอารมณ์ได้ และไม่มีบุคลิกภาพที่ยอมทำตามบุคคลอื่นทุกอย่าง

3. เป็นบุคคลที่มีความสามารถสูงรู้จักขอความร่วมมือจากบุคคลอื่นได้ดี มีทักษะในด้านมนุษยสัมพันธ์ การติดต่อสื่อสาร เป็นที่รู้จักและมีเครือข่ายมาก มีวิสัยทัศน์กว้างไกล การมีส่วนร่วมในสังคม มีความตระหนักรู้ในตนเองและมีความเข้าใจในความต้องการของบุคคลอื่น การกระทำตนให้ได้รับความนิยม ความศรัทธา บารมี มีความน่าเชื่อถือและไว้วางใจได้ และมีความเป็นครูที่ดี

วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งสำหรับบุคคลที่เป็นผู้นำ เพราะผู้นำต้องใช้ภาวะผู้นำในการแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ผู้นำจะมีอิทธิพลต่อความคิด ความรู้สึก และการกระทำของผู้ตาม ซึ่งสมาน อัสวภูมิ (2542) ได้กล่าวว่า เมื่อไรก็ตามที่มีผู้นำและผู้ตามแสดงว่าภาวะผู้นำได้เกิดขึ้นแล้ว

การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นกระบวนการที่บุคคลมีการพัฒนาตนเองเพื่อให้มีความสามารถในการเป็นผู้นำ อันจะส่งผลให้สามารถปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งภาวะผู้นำสามารถที่จะเรียนรู้และพัฒนาให้เกิดขึ้นกับตนเองได้ (สายฟ้า พลวายุ, 2541) จากแนวคิดทฤษฎีและการศึกษาพบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำสามารถกระทำได้หลายวิธี ดังเช่น

1. การกล่อมเกลாதงสังคม เป็นการพัฒนาภาวะผู้นำของบุคคลที่ได้รับการถ่ายทอดจากสังคมในแต่ละช่วงของอายุ การที่บุคคลจะกลายเป็นสมาชิกของสังคมได้นั้นจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการกล่อมเกลாதงสังคม ซึ่งเป็นกระบวนการที่สังคมหรือกลุ่มถ่ายทอดวัฒนธรรมของบุคคลในสังคมทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อพัฒนาตนเองให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม รวมทั้งพัฒนาบุคลิกภาพและพฤติกรรมของตนเองด้วย โดยการ 1) ปลุกฝังการมีระเบียบวินัย เพื่อให้บุคคลยอมรับและปฏิบัติตามระเบียบวินัยที่กลุ่มกำหนดไว้ เช่น สอนให้รู้จักมารยาทในสังคม 2) ปลุกฝังความมุ่งหวังของชีวิต เพื่อช่วยให้บุคคลมีความมุ่งมั่น ยอมรับ และมีกำลังใจในการปฏิบัติตามระเบียบวินัยเพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการในอนาคต 3) สอนให้รู้จักบทบาททางสังคมรวมทั้งทัศนคติต่าง ๆ ที่ช่วยสนับสนุนบทบาทเหล่านั้นได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามวาระโอกาส เพราะแต่ละบุคคลจะมีบทบาทในสังคมที่แตกต่างกัน ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีการเรียนรู้วิธีการปรับตัวให้เข้ากับบทบาทต่าง ๆ ของตนเอง รวมทั้งต้องเข้าใจบทบาทของบุคคลอื่นด้วย เพื่อให้ความสัมพันธ์ในสังคมเป็นไปโดยราบรื่น 4) สอนให้มีทักษะหรือความรู้ความชำนาญในด้านต่าง ๆ เพื่อให้บุคคลมีความถนัดชำนาญเฉพาะด้าน และเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ทางสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2540) โดยในชีวิตของแต่ละบุคคลนั้นจะได้รับการกล่อมเกลாதงสังคมจากองค์กรที่แตกต่างกันตามระยะเวลาของชีวิต ซึ่งเฮบดิงและกลิค (Hebding & Glick, 1992) ได้กล่าวว่า องค์กรที่มีบทบาทในการกล่อมเกลาทงสังคมประกอบด้วย สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน และสื่อมวลชน สำหรับจางงัก อี้ฉวนฉิน (2540) และสุพัตรา สุภาพ (2540) ได้เสนอว่า องค์กรที่มีบทบาทในการกล่อมเกลาทงสังคมนอกจากที่กล่าวมาแล้ว ยังประกอบด้วยกลุ่มอาชีพ และสถาบัน ทางศาสนา โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 สถาบันครอบครัว เป็นสถาบันแรกของสังคมที่มีหน้าที่อบรมถ่ายทอดลักษณะนิสัย การเรียนรู้ วัฒนธรรม ทัศนคติ และค่านิยมแก่สมาชิกของครอบครัว รวมทั้งกล่อมเกลา

พฤติกรรมหรือบุคลิกภาพให้เป็นไปตามบทบาทและความคาดหวังของสังคม หรืออาจกล่าวได้ว่า ครอบครัวเป็นศูนย์กลางของการกล่อมเกลาทางสังคม โดยมีบิดา มารดา เป็นสื่อกลางของการเรียนรู้ (ป๋พานิ รุติวัฒนา, 2541) โดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลดังนี้คือ

1.1.1 การเรียงลำดับพี่น้องในครอบครัว เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อลักษณะนิสัยของผู้นำ ในประเด็นของการถ่ายทอดลักษณะนิสัย พบว่า บุตรแต่ละคนจะได้รับการยอมรับจากบิดา มารดาไม่เท่ากัน กล่าวคือ บุตรคนโตซึ่งเป็นบุตรคนแรกของบิดา มารดา จะได้รับการดูแลอย่างใกล้ชิด และมีบทบาทที่แตกต่างจากบุตรคนอื่น คือ ได้รับมอบหมายในการปกป้องดูแลน้อง ดังนั้น เมื่อมีความคิดเห็นไม่ตรงกันในระหว่างพี่น้องบุตรคนโตที่เป็นพี่สามารถแสดงลักษณะความก้าวร้าวน้องได้มากกว่า เพราะมีอายุมากกว่า ร่างกายโตกว่า และแข็งแรงกว่า (ณรงค์ สินสวัสดิ์, 2537) จากการศึกษาของเรดมอนด์ (Redmond, 1995) พบว่า ผู้นำทางการพยาบาลที่ประสบความสำเร็จในการบริหารงานในประเทศสหรัฐอเมริกาจำนวน 10 คน ส่วนใหญ่เป็นบุตรคนโตหรือบุตรคนเดียวของครอบครัว หรือต้องปฏิบัติหน้าที่เป็นบุตรคนโต

1.1.2 การอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก จะมีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำได้ เพราะลักษณะของผู้นำที่แสดงออกมาในปัจจุบันนั้นจะสะท้อนให้เห็นถึงการได้รับการอบรมเลี้ยงดูในวัยเด็ก จากการศึกษาของทิสนา แซมมณีและคณะ (2536) พบว่า ในสังคมชนบทสมัยก่อนบุคคลในครอบครัว เช่น บิดา มารดา ปู่ ย่า ตา ยาย พี่ จะมียุทธศาสตร์สำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ซึ่งเด็กมักได้รับการเลี้ยงดูด้วยความรักและทะนุถนอม รวมทั้งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันดี โดยมีความมุ่งหวังในการอบรมเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้มีสุขภาพดี มีกิริยามารยาดี มีคุณธรรมทั้งกาย วาจา และใจ จากการศึกษาของณรงค์ สินสวัสดิ์ (2537) พบว่า เด็กที่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นกับบิดา มารดา เมื่อโตขึ้นจะเป็นบุคคลที่มีใจกว้าง และยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น ส่วนการศึกษาของป๋พานิ รุติวัฒนา (2541) พบว่า บิดา มารดาที่กวดขัน เข้มงวดระเบียบวินัยกับเด็กมากเกินไป และลงโทษด้วยวิธีที่รุนแรง เด็กจะมีบุคลิกภาพที่ก้าวร้าว และปรับตัวกับสิ่งแวดล้อมได้ยากเมื่อเติบโตขึ้น สำหรับการศึกษานี้ของกรรณิการ์ วิจิตรกาญจน์ และดารณี สายะวัน (2529 อ้างใน วรวรรณ ทองสง, 2539) พบว่า เด็กที่อยู่ในครอบครัวที่ให้การเลี้ยงดูด้วยความรัก ความเข้าใจ และมีการควบคุมที่ดีพอสมควร จะทำให้เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบสูง มีระเบียบวินัย สามารถพึ่งพาตนเองได้ และปรับตัวได้ดีเมื่อโตขึ้น และจากการศึกษาอดีตผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านการศึกษาพยาบาล วิชาชีพการพยาบาล การบริการพยาบาล และการบริหารการพยาบาลในประเทศไทย พบว่า ทุกท่านได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวอย่างอบอุ่นตั้งแต่ในวัยเด็ก (จันทร์เพ็ญ จันทร์แก้วแร่, 2541; นิภา มีเครือรอด, 2542; เบญจมาศ บุญรับพาศ, 2539; วรวรรณ ทองสง, 2539)

1.1.3 บุคคลที่รักใกล้ชิดและชื่นชอบในครอบครัว มีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพเมื่อเติบโตขึ้น เพราะเด็กจะเลียนแบบบุคคลในครอบครัว เช่น บิดา มารดา บุคคลใกล้ชิดหรือบุคคลที่เขานิยมชมชอบได้โดยไม่ต้องมีการสั่งสอน จากการศึกษาปัจจัยนำของผู้บริหารระดับสูงทางการพยาบาลของประเทศสหรัฐอเมริกา จำนวน 85 แห่ง พบว่า 1 ใน 3 ของผู้บริหารเหล่านั้นได้รับอิทธิพลมาจากครอบครัวโดยมีแบบอย่างของพฤติกรรมในตำแหน่งผู้นำมาจากบิดา ได้เรียนรู้ทักษะทางบุคคล (people skill) จากบิดา มารดา (Dunham - Taylor, 1993)

1.1.4 ความเชื่อและค่านิยมที่ถูกปลูกฝัง มีส่วนสำคัญต่อการพัฒนาภาวะผู้นำเมื่อเติบโตขึ้น ซึ่งแบสส์ (Bass, 1985) ได้กล่าวว่า เด็กที่ถูกสั่งสอนให้ยึดถือความซื่อสัตย์ ยุติธรรม มีคุณธรรมจะมีการพัฒนาไปสู่ผู้นำที่มีคุณธรรม

1.1.5 ประสบการณ์ที่ฝังใจในวัยเด็ก ทั้งในสิ่งที่ดี เช่น ความสำเร็จในบางเรื่อง เป็นต้น หรือสิ่งที่ไม่ดี เช่น ความผิดหวังในบางสิ่งบางอย่าง เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ต่างก็มีอิทธิพลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำและบุคลิกภาพได้ เช่น บุคคลที่มีการสูญเสียบุคคลที่ตนเองรักในวัยเด็ก เช่น บิดา และต้องทำหน้าที่ทดแทนบทบาทดังกล่าวในครอบครัว จะทำให้มีการสร้างความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีความยึดมั่นผูกพันต่อความสำเร็จของงาน (Bass, 1985)

นอกจากนี้ชาญชัย อาจิมสมาจาร (2532) ได้กล่าวว่า สภาพแวดล้อมภายในครอบครัว มีผลต่อการเรียนรู้ของเด็กได้เช่นกัน กล่าวคือ กิจกรรมประจำวันที่ทำในบ้านมีผลต่ออุปนิสัย เด็กที่มาจากครอบครัวที่ดี มีส่วนร่วมและหน้าที่รับผิดชอบในบ้านจะเรียนได้ดีกว่าเด็กที่มาจากครอบครัวที่ไม่มีหน้าที่รับผิดชอบ ส่วนออร์ดเวย์ (Ordway, 1935 อ้างใน ณรงค์ ลินสวัสดิ์, 2537) กล่าวว่า สิ่งแวดล้อมในวัยเด็กมีส่วนสร้างสติปัญญาให้แก่เด็กได้ กล่าวคือ ถ้าสิ่งแวดล้อมในครอบครัวและสังคมรอบตัวเด็กมีลักษณะที่ทำให้ท้อแท้ความฉลาดหลักแหลม จะทำให้เด็กต้องใช้สติปัญญาและความคิดอยู่เสมอ ซึ่งจะทำให้เด็กมีการพัฒนาการใช้ความรู้และสติปัญญา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

1.2 สถาบันการศึกษา นอกจากสถาบันครอบครัวแล้ว สถาบันการศึกษายังมีส่วนสำคัญในการอบรมกล่อมเกลาลักษณะนิสัยของบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคมปัจจุบัน สถาบันการศึกษามีช่วงระยะเวลาที่จะให้การอบรมแก่เด็กยาวนานมากกว่าในอดีต เพราะมีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นไปเรื่อย ๆ จนถึงระดับปริญญาเอก สถาบันการศึกษาเริ่มตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ ความคิด วิชาการต่าง ๆ ความเชื่อ ค่านิยม และทัศนคติต่าง ๆ ให้แก่เด็ก เนื่องจากสิ่งที่เด็กได้รับจากสถาบันการศึกษาจะช่วยให้เด็กมีความรู้ ความสามารถที่จะศึกษาและพิจารณาเพื่อรับแนวคิดใหม่ตามความเปลี่ยนแปลงของสังคม (ปฟาณี จูติวัฒนา, 2541) จึงกล่าวได้ว่า สถาบันการศึกษามีอิทธิพลและมีผลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพของเด็กเป็นอย่างมากเช่นเดียวกับครอบครัว ซึ่งถ้าสถาบันการศึกษามีการสนับสนุน

ส่งเสริม ในการเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ วิชาการต่าง ๆ เช่น มีระบบในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล จากห้องสมุดที่ดี จะเป็นการฝึกและปลูกฝังให้เด็กได้รู้จักศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ที่ดีต่อไปในอนาคต นอกจากนี้สิ่งที่เด็กได้รับจากสถาบันการศึกษาเป็นปัจจัยส่งเสริมต่อการพัฒนาภาวะผู้นำ ได้เช่นเดียวกัน ดังเช่น

1.2.1 ความรู้และทักษะ สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งสำคัญที่ถ่ายทอดความรู้ วิชาการต่าง ๆ ให้เด็ก เช่น การคิดแบบใช้เหตุผล ความกล้าแสดงออก การทำงานเป็นทีม การเป็นผู้นำ ซึ่งแต่ละสถาบันอาจมีแนวทางในการสอนไม่เหมือนกัน โดยสถาบันการศึกษาที่เน้นระเบียบวินัยและการปฏิบัติ จะส่งเสริมให้เด็กเป็นผู้ที่มีระเบียบวินัยและรู้จักทำงานเพื่อส่วนรวม (Bass, 1985)

1.2.2 ผลการเรียน จะเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงความฉลาดและระดับสติปัญญา ซึ่งการมีสติปัญญาดีเป็นลักษณะที่สำคัญของการเป็นผู้นำ เพราะบุคคลที่มีสติปัญญาดี คือ บุคคลที่มีความสามารถมองเห็นปัญหา และวิธีการแก้ไขได้ดี และจะได้เปรียบจากบุคคลอื่นในหลาย ๆ ด้าน ส่วนผลการเรียนจะเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลได้รับการยอมรับในกลุ่มเพื่อน และมีความมั่นใจในความสามารถของตนเอง (ณรงค์ สินสวสดี, 2537) และถ้าบุคคลสามารถพิสูจน์ให้บุคคลอื่นเห็นว่าตัวเองเหนือกว่าบุคคลอื่นเมื่ออยู่ในวัยเด็กได้ บุคคลนั้นจะพยายามรักษาสิ่งเหล่านี้ไว้ตลอดไป (Ordway, 1935 อ้างใน ณรงค์ สินสวสดี, 2537)

1.2.3 บุคคลที่ชื่นชอบเป็นพิเศษและนำมายึดถือเป็นแบบอย่าง เช่น ครู อาจารย์ มีอิทธิพลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำได้ เพราะเด็กจะนำมาเป็นแบบอย่างในการศึกษา การปฏิบัติ และดำเนินชีวิตเมื่อเติบโตขึ้น (ณรงค์ สินสวสดี, 2537) จากการศึกษาของปิยนุช ประทีปพัทธ์ (2540) พบว่า หัวหน้ากลุ่มงานพยาบาลดีเด่น ทั้ง 5 คน ของโรงพยาบาลศูนย์ โรงพยาบาลทั่วไป สังกัดกระทรวงสาธารณสุข มีความชื่นชอบอาจารย์ที่มีบุคลิกดี มีความสามารถ มีเมตตา มีความยุติธรรม และหนึ่งในห้าคนนี้ชื่นชอบอาจารย์ที่เก่งภาษาต่างประเทศ

1.2.4 ประสบการณ์และกิจกรรมในชั้นเรียน เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งเสริมในการพัฒนาภาวะผู้นำ เพราะทำให้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับประสบการณ์และกิจกรรมที่ทำ ซึ่งสามารถนำมาปรับและประยุกต์ในการเป็นผู้นำที่ดีต่อไป จากการศึกษาของดันแฮม-เทลเลอร์ (Dunham-Taylor, 1993) พบว่า ผู้นำทางการพยาบาลที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่มีกิจกรรมขณะอยู่ในชั้นเรียน เช่น เป็นคณะกรรมการนักเรียน หัวหน้าชั้น ประธานนักเรียน มีการเล่นกีฬาที่มีการแข่งขันเป็นสมาชิกของชมรม ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้มีการเรียนรู้ในการรับผิดชอบและเป็นตัวแทนของกลุ่ม เช่นเดียวกับการศึกษาของเรดมอนด์ (Redmond, 1995) พบว่า ผู้นำทางการพยาบาลระดับสูงในประเทศสหรัฐอเมริกาทั้ง 10 คนชอบทำกิจกรรมในวัยเรียน ชอบการแข่งขัน โดยการมีส่วนร่วมใน

การแข่งขันกีฬาในวัยเรียน และจาก 8 ใน 10 คนเคยทำหน้าที่เป็นผู้นำคือ เป็นหัวหน้าในชั้นเรียน จึงทำให้มีการเรียนรู้ในการรับผิดชอบและนำบุคคลอื่น

1.3 กลุ่มเพื่อน มีความสำคัญทางอ้อมในการสอนให้เรียนรู้ระเบียบ กฎเกณฑ์ และการเข้ามามีส่วนร่วมในสังคม การที่บุคคลมีการคบกันเป็นกลุ่มเพื่อน เพราะมีความต้องการร่วมกัน บางประการ เช่น มีความคิดเห็นตรงกัน เรียนอยู่โรงเรียนเดียวกัน ทำงานในสถานที่เดียวกัน (จางง์ อคิวัฒนสิทธิ์, 2540) กลุ่มเพื่อนมีส่วนเกี่ยวข้องกับการพัฒนาลักษณะนิสัยและพฤติกรรมได้ คือสอนให้รู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รู้จักรับผิดชอบและร่วมมือในการทำกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มเพื่อนที่มีทัศนคติที่เหมือนกัน ได้แก่ รักรการเรียน การอ่าน ศึกษาค้นคว้าหาความรู้อยู่ตลอดเวลา จะเป็นพลังในการให้กำลังใจ ถ่ายทอดความรู้ความคิดเห็นซึ่งกันและกัน อันจะนำไปสู่ความเป็นผู้รอบรู้ทางวิชาการ นอกจากนี้ความสัมพันธ์ที่ดี การให้กำลังใจ การสนับสนุน และส่งเสริมจากกลุ่มเพื่อนจะช่วยพัฒนาภาวะผู้นำได้เช่นกัน (Bass, 1985)

1.4 สื่อมวลชน ได้เข้ามามีบทบาทต่อชีวิตประจำวันของบุคคลมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันซึ่งเป็นสังคมที่มีความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สื่อมวลชนมีส่วนในการพัฒนาความคิด ความเชื่อ ความประพฤติ ค่านิยมให้แก่บุคคลได้ เพราะสื่อมวลชนเป็นแหล่งให้ข้อมูลข่าวสารซึ่งบุคคลสามารถเรียนรู้และนำไปปฏิบัติได้ (ปภาณี ฐิติวัฒนา, 2541) เช่น การเผยแพร่ความรู้ต่าง ๆ อาจเป็นความรู้ที่ได้จากการค้นพบหรือจากการวิจัย ซึ่งอาจจัดทำเป็นข่าวสารและมีรายละเอียดด้านเทคนิคสำหรับ ให้บุคคลอื่นสามารถนำไปปรับประยุกต์ให้เหมาะสมกับสถานการณ์

1.5 กลุ่มอาชีพ เมื่อบุคคลมีการประกอบอาชีพจำเป็นต้องมีการพบเพื่อนร่วมงานตามอาชีพของตน ซึ่งในแต่ละอาชีพจะมีระเบียบกฎเกณฑ์ที่แตกต่างกันไป ดังนั้น บุคคลจะต้องมีการเรียนรู้และยอมรับระเบียบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เหล่านั้นเพื่อที่จะทำให้สามารถอยู่ในกลุ่มนั้นได้อย่างราบรื่น เมื่อมีการอยู่ร่วมกันเป็นเวลานาน ๆ สิ่งเหล่านี้อาจกลายเป็นระเบียบกฎเกณฑ์ที่บุคคลในอาชีพนั้นยึดถือปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้

เนื่องจากวิชาชีพการพยาบาลเป็นวิชาชีพที่ต้องปฏิบัติงานร่วมกับกลุ่มอาชีพอื่นในทีมสุขภาพ เพื่อผลการรักษาพยาบาลที่มีคุณภาพ เช่น กลุ่มแพทย์ กลุ่มเภสัชกร ซึ่งในแต่ละกลุ่มอาชีพนั้นได้มีการพัฒนาให้มีความเจริญก้าวหน้าอยู่เสมอ โดยมีการศึกษาค้นคว้า ทดลอง และทำการวิจัยอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น วิชาชีพการพยาบาลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการพัฒนาควบคู่ไปกับกลุ่มอาชีพอื่นด้วย โดยใช้วิธีการเดียวกัน ซึ่งอาจจะเป็นการร่วมมือกันในกลุ่มอาชีพเดียวกันหรือระหว่างกลุ่มอาชีพ เพื่อพัฒนาให้วิชาชีพเป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น

นอกจากนี้สิ่งแวดล้อมในกลุ่มอาชีพ เช่น ระบบโครงสร้างขององค์กรและการบริหารจัดการ รวมทั้งการส่งเสริม การสนับสนุน การให้กำลังใจของผู้บังคับบัญชา ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในกลุ่มผู้ร่วมงานมีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำได้เช่นกัน (Bass, 1985)

1.6 สถาบันทางศาสนา เป็นองค์กรที่ช่วยให้บุคคลมีการเรียนรู้เพื่อปรับตัวให้สอดคล้องกับบรรทัดฐาน ค่านิยมในสังคม และช่วยให้บุคคลมีอุดมคติในการดำรงชีวิต เพราะหลักศีลธรรมหรือจริยธรรมได้กลายเป็นหลักของกฎหมายทั้งทางแพ่งและอาญา โดยออกมาในรูปของขนบธรรมเนียม ประเพณี มารยาทที่ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ศาสนายังช่วยอบรมสั่งสอนให้บุคคลเป็นคนดี มีความเมตตา กรุณา มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ อันเป็นลักษณะที่พึงมีสำหรับการเป็นผู้นำที่ดี และที่สำคัญคือเป็นที่พึ่งทางใจให้แก่บุคคลในยามที่ประสบปัญหาวิกฤตในชีวิต (จำนงค์ อติวิวัฒน์สิทธิ์, 2540)

จะเห็นได้ว่า การกล่อมเกลாத่างสังคมมีความสำคัญต่อบุคคลเป็นอย่างมากที่ช่วยทำให้บุคคลสามารถปรับตัวเข้ากับวิถีชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสมกับวาระและโอกาส โดยมีองค์กรที่มีบทบาทในการกล่อมเกลาท่างสังคม ซึ่งประกอบด้วย ครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน กลุ่มอาชีพ และสถาบันทางศาสนา

2. การมีแบบอย่างที่ดี มีอิทธิพลและมีบทบาทสำคัญที่จะนำไปสู่การพัฒนาภาวะผู้นำได้ เพราะการมีแบบอย่างจะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ตนเอง มีการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ส่งเสริมการเรียนรู้ในบทบาทที่ตนเองรับผิดชอบ กระตุ้นและส่งเสริมให้ผู้ที่มาเริ่มงานใหม่มีความมั่นใจในการทำงาน โดยการให้ความช่วยเหลือ คำปรึกษา นอกจากนี้การศึกษาโดยการเรียนรู้จากชีวประวัติของผู้ที่ประสบความสำเร็จ และบุคคลที่เป็นแบบอย่างที่ดีที่ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำ และแบบอย่างที่ไม่ดีจากผู้ล้มเหลว นำมาปรับและประยุกต์ให้เหมาะสมก็เป็นวิธีการหนึ่งของการพัฒนาภาวะผู้นำ (Kouzes & Posner, 1995) สำหรับเบนนิสและโกลด์สมิท (Bennis & Goldsmith, 1994) ได้กล่าวไว้ว่า บุคคลสามารถเรียนรู้และพัฒนาภาวะผู้นำได้จากการเรียนรู้ประสบการณ์ที่ผ่านมาของผู้นำที่บุคคลนั้นชื่นชมและยกย่องเป็นแบบอย่างผู้นำของตนเอง ซึ่งจะมีอิทธิพลอย่างมากต่อการหล่อหลอม พฤติกรรมภาวะผู้นำ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมของตนเองในที่สุด เช่นเดียวกับการศึกษาของแวนซ์ (Vance, 1994) ที่กล่าวว่า บุคคลที่เป็นแบบอย่างจะส่งเสริมให้บุคคลมีการฝึกฝนตนเอง จนทำให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และประสบความสำเร็จทั้งในการทำงานและความก้าวหน้าของอาชีพ ส่วนการศึกษาของแบสส์ (Bass, 1990) พบว่า การมีบุคคลที่เป็นแบบอย่างนอกจากจะช่วยให้บุคคลได้เรียนรู้ตนเองมากขึ้นแล้วยังเป็นการพัฒนาทักษะความเป็นผู้นำให้กับตนเองด้วย และการศึกษาของ ฮอลโลแรน (Holloran, 1993) พบว่า ร้อยละ 71 ของผู้นำทางการพยาบาลมีบุคคลที่เป็นแบบอย่าง คอยช่วยเหลือในการทำงานเกี่ยวกับการวางแผน

การกระตุ้นให้ใช้สติปัญญา มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และส่งเสริมให้มีความก้าวหน้าในวิชาชีพ สำหรับการศึกษานักฟิวด์ (Fields, 1991) พบว่า พยาบาลที่ประสบความสำเร็จส่วนใหญ่จะได้รับการสนับสนุน การฝึกฝน คำแนะนำ และคำปรึกษาจากบุคคลที่เป็นแบบอย่างในการศึกษาและการทำงานเป็นอย่างดี เช่น ฟลอเรนซ์ ไนติงเกิล (Florence Nightingale, 1820-1910) ผู้ที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้นำทางการพยาบาลและนักวิจัยทางการพยาบาลคนแรก มีเซอร์ ซิดนีย์ เฮอร์เบิร์ต (Sir Sidney Herbert) เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่าง โดยทำหน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา และคำแนะนำเกี่ยวกับวิชาชีพ สำหรับลินดา ริชาร์ด (Linda Richards, 1841-1930) ซึ่งเป็นคนแรกที่ทำให้เกิดการยอมรับในการเขียนรายงานบันทึกทางการพยาบาล มีดอกเตอร์เซ็คซวาสก้า (Dr. Zakezweska) และหัวหน้าพยาบาลของเธอเป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่าง โดยทำหน้าที่เป็นครู ผู้ให้คำแนะนำต่าง ๆ ส่วนแมรี อคิลด นัตติง (Mary Adelaide Nutting, 1858-1948) ผู้ก่อตั้งการศึกษาพยาบาล มีมิสอิสเบล แฮมพ์ตัน รอปป์ (Miss Isabel Hampton Robb) เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่าง โดยแสดงบทบาทเป็นครูผู้ฝึกฝน แนะนำ และเป็นแบบในบทบาทของพยาบาล ขณะที่แอนนี กูดริช (Annie Goodrich, 1866-1954) ผู้ประสบความสำเร็จในการบริหารการพยาบาล มีมิสแอนนา แมกเวล (Miss Anna Maxwell) เป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่าง ซึ่งทำหน้าที่เป็นครูผู้ให้คำแนะนำ คำปรึกษา และเสริมสร้างทัศนคติที่ดีมาตั้งแต่เริ่มเป็นนักศึกษาพยาบาล

3. การพัฒนาตนเอง คือ การที่บุคคลเรียนรู้ด้วยตนเอง และสามารถปรับปรุงแก้ไขตนเองให้มีความเจริญก้าวหน้าทั้งทางด้านสติปัญญา คุณธรรม และประสิทธิภาพในการงาน การพัฒนาตนเองจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลนั้นมีเป้าหมายในชีวิตที่ชัดเจน มีความยึดมั่นผูกพัน มีแรงจูงใจภายในตนเองที่จะมีกำลังใจอย่างเข้มแข็ง มีความอดทน และเพียรพยายามที่จะพัฒนาตนเอง ซึ่งประพิน วัฒนกิจ (2538) ได้กล่าวไว้ว่า ทุกคนควรมีการปรับปรุงและพัฒนาตนเองอยู่เสมอ เพื่อจะได้เป็นบุคคลที่มีความทันสมัย ทันคน ทันเหตุการณ์ และมีแนวทางใหม่ ๆ เพื่อนำมาประยุกต์ในการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น การพัฒนาตนเองจึงเป็นวิธีการหนึ่งที่จะนำไปสู่ภาวะผู้นำที่ดีได้ ซึ่งการพัฒนาตนเองนั้นอาจจะใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่ง หรือหลายแนวทางผสมผสานกันขึ้นอยู่กับทักษะ ความสามารถ ศักยภาพและประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยแนวทางในการพัฒนาตนเองนั้นสามารถปฏิบัติได้ดังนี้

3.1 การวิเคราะห์และประเมินตนเอง เป็นสิ่งแรกที่บุคคลจะต้องกระทำเพื่อศึกษาตนเอง ซึ่งจะทำให้เกิดความเข้าใจ ความมั่นใจ และสามารถวางแผนพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ได้ โดยการพิจารณาตนเอง เพื่อให้ทราบข้อดี ข้อบกพร่องของตนเองทั้งในชีวิตส่วนตัวและการทำงานในองค์กร เปิดใจกว้างเพื่อการรับฟังข้อมูลย้อนกลับจากบุคคลอื่นแล้วนำมาหาแนวทางในการปรับปรุงตนเองให้ดีขึ้น (Bennis & Nanus, 1985)

3.2 มีแผนงานสำหรับอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์ที่แน่นอนว่าจะทำอะไรให้เป็นผลสำเร็จเมื่อไร โดยวิธีใด การวางแผนควรมีกำหนดเวลา เช่น ภายใน 5 หรือ 10 ปีข้างหน้าตนเองจะมีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ซึ่งการมีแผนดังกล่าวจะทำให้มีแนวทางและการเตรียมความพร้อมทั้งมีวิธีการที่จะพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามเวลาที่กำหนดไว้

3.3 การศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอ โดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เช่น การค้นหาแหล่งความรู้ในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ เอกสารหรือตำราทางวิชาการ วารสาร หรือการเข้าร่วมการอบรมเกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ เช่น การพัฒนาภาวะผู้นำ เพื่อเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเอง และทำให้มีการเรียนรู้การพัฒนาภาวะผู้นำของตนเองอย่างเป็นระบบ แล้วนำมาประยุกต์ในการปฏิบัติงานหรือการดำรงชีวิตของตนเองได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตามวาระและโอกาส จากการศึกษาของโคคเคอร์ริทซ์ สตอกบริดจ์ และแซนน์ (Koeckeritz, Stockbridge, & Zann, 1995) พบว่าพยาบาลที่เข้าร่วมการอบรมในโปรแกรมการพัฒนาภาวะผู้นำ โดยมีการให้คำแนะนำ การสอน การเป็นแบบอย่าง รวมทั้งมีการใช้ชีวิตไปประกอบ การทดลองนำไปปฏิบัติจริง และมีการประเมินผลการพัฒนาภาวะผู้นำ ทำให้พยาบาลมีการพัฒนาภาวะผู้นำของตนเองดีขึ้น ส่วนการศึกษาของเอลเลน (Allen, 1998) พบว่า การศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำและการจัดการ จะเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยในการเสริมสร้างความเชื่อมั่นให้กับตนเองมากขึ้น เช่นเดียวกับที่สูลักษณ์ มีชูทรัพย์ (2539) และดักลาส (Douglass, 1992) ได้กล่าวว่า การศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับภาวะผู้นำ การนำความรู้ที่ได้มาปรับและประยุกต์ในการปฏิบัติงาน มีการประเมินผลการปฏิบัติงาน รวมทั้งมีการปรับปรุงแก้ไขตนเอง อยู่เสมอจะทำให้มีการเรียนรู้และมีการพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นกับตนเองได้

นอกจากนี้การศึกษาหาความรู้อย่างสม่ำเสมอทำให้มีความรอบรู้ทางวิชาการ โดยมีความรู้ความเข้าใจในหลายสาขาไม่เฉพาะในสาขาของตนเอง แต่รวมถึงความรู้ในสาขาอื่นด้วย อันจะทำให้เกิดการยอมรับในความเป็นผู้เชี่ยวชาญ และนำไปสู่อำนาจเชี่ยวชาญได้ (จริยาวัตร คมพักษณ์, 2534; Kouzes & Posner, 1995) ดังเช่นพวงรัตน์ บุญญานุรักษ์ (2534) กล่าวว่า ผู้นำจะต้องมีความเป็นวิชาการหรือความเป็นผู้ชำนาญเพื่อที่จะสามารถใช้อำนาจผู้เชี่ยวชาญในการเป็นผู้นำ ได้ด้วยความมั่นใจ

3.4 การฝึกฝนตนเอง เป็นวิธีการพัฒนาตนเองเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ซึ่งเบิร์นฮาร์ด และวอลซ์ (Bernhard & Walsh, 1995) ได้กล่าวว่า จะต้องมีการฝึกฝนให้เป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการจูงใจและตัดสินใจ มีพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสม โดยสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การฝึกอบรมตามสายงาน การฝึกอบรมในหลักสูตรระยะสั้น การเข้าฟังการประชุมวิชาการ การประชุมเชิงปฏิบัติการ การเข้าร่วมสัมมนา การศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่าง ๆ (ฐิระ ประวาฬพฤษ, 2538) ซึ่งบุคคลนั้นจะต้องนำความรู้ที่ได้รับจากวิธีการต่าง ๆ มาฝึกฝนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเพื่อทำให้เกิดความชำนาญ

4. การได้มีโอกาสทำงานที่ท้าทายความสามารถ จะนำไปสู่การพัฒนาภาวะผู้นำได้ เพราะจะทำให้บุคคลมีการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญให้เกิดขึ้นกับตนเองได้ โดยการได้รับการสนับสนุนจากผู้บังคับบัญชาให้โอกาสทำงานที่สำคัญ งานที่ยาก และท้าทายความสามารถ การปฏิบัติงานในบทบาทของผู้นำ ซึ่งการได้มีโอกาสทำงานดังกล่าวจะทำให้บุคคลมีความกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา กล้าทดลอง กล้าเสี่ยง และเรียนรู้จากความผิดพลาด โดยถือว่าความผิดพลาดเป็นโอกาสในการเรียนรู้และเป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ของตนเองให้มากยิ่งขึ้น เพราะการมีประสบการณ์ถือว่าเป็นครูที่ดีที่สุด ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาภาวะผู้นำได้ (Kouzes & Posner, 1995)

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการมีโอกาสจะเป็นแนวทางที่ดีในการพัฒนาภาวะผู้นำ แต่ต้องคำนึงถึงคุณสมบัติ ความรู้ ความสามารถและศักยภาพของแต่ละบุคคลด้วย เช่น บางคนมีโอกาสแต่ไม่ได้รับความสำเร็จเนื่องจากมีคุณสมบัติ ความรู้ และความสามารถไม่เพียงพอ ในขณะที่บางคนประสบความสำเร็จได้เมื่อสามารถปรับสิ่งที่ตนอุปสรรคต่าง ๆ ให้กลายเป็นโอกาส และมีความมุ่งมั่นพยายาม (Stahl, 1998) ดังนั้น โอกาสจึงเป็นสิ่งสำคัญประการหนึ่งในการที่บุคคลจะพัฒนาภาวะผู้นำและก้าวไปสู่ตำแหน่งผู้นำได้ โดยบุคคลนั้นต้องได้รับโอกาสและมีการแสวงหาโอกาสด้วยตนเองควบคู่กันไปด้วย

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำสามารถกระทำได้หลายวิธี ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำของแต่ละบุคคลนั้นอาจไม่ได้ใช้วิธีการใดวิธีการหนึ่งเท่านั้น แต่คงต้องมีการผสมผสานวิธีการต่าง ๆ เข้าด้วยกันตามความเหมาะสมเพื่อให้เกิดภาวะผู้นำที่ดี ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ การglomเกลตาทางสังคม โดยมีองค์กรที่มีบทบาทในการglomเกลตา คือ สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา กลุ่มเพื่อน สื่อมวลชน กลุ่มอาชีพ และสถาบันทางศาสนา การมีแบบอย่างที่ดี การพัฒนาตนเอง รวมทั้งการได้มีโอกาสทำงานที่ท้าทายความสามารถ สอดคล้องกับการศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำของอดีตผู้นำด้านวิชาชีพการพยาบาล พบว่า วิธีการพัฒนาภาวะผู้นำของท่านประกอบด้วยการglomเกลตาทางสังคม โดยการได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากครอบครัวที่ดีและอบอุ่นตั้งแต่วัยเด็ก การศึกษาวิชาชีพการพยาบาลในภาวะของสงครามโลกครั้งที่ 2 รวมทั้งประสบการณ์การเรียนรู้ทางการพยาบาลในต่างประเทศ การพัฒนาตนเอง การได้ทำงานในฐานะของผู้นำสถาบันการศึกษา ผู้นำขององค์กรวิชาชีพการพยาบาล และการทำงานร่วมมือกันระหว่างประเทศ การได้มีโอกาสทำงานที่ท้าทายความสามารถ การปฏิบัติงานในฐานะผู้นำด้านวิชาชีพการพยาบาล รวมทั้งการสร้างผลงานด้านวิชาชีพการพยาบาลที่เป็นที่ยอมรับโดยทั่วไป (นิภา มีเครือรอด, 2542)

การพัฒนาภาวะผู้นำเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งที่จำเป็นต้องมีการสร้างหรือพัฒนาให้เกิดขึ้นกับตนเอง ซึ่งการพัฒนาภาวะผู้นำเพื่อให้เกิดขึ้นกับตนเองนั้น สิ่งที่ยังปรารถนาของบุคคลที่ต้องการ

พัฒนาภาวะผู้นำ คือ การมีภาวะผู้นำที่ดีเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น แต่เนื่องจากแต่ละบุคคลมีคุณลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกันซึ่งอาจเนื่องมาจากการมีความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้น การพัฒนาภาวะผู้นำจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมีปัจจัยบางประการที่อาจเป็นปัญหาและอุปสรรค การที่บุคคลมีการตระหนัก และมีความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จะทำให้มีการเตรียมพร้อมสำหรับการแก้ไขปัญหาเพื่อลดอุปสรรคดังกล่าว อันจะนำมาซึ่งความสำเร็จในการพัฒนาภาวะผู้นำ

ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำ

เนื่องจากแนวคิดเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำยังไม่มีทฤษฎีที่กล่าวไว้อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตามจากการศึกษางานวิจัยเรื่องการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บังคับการบริการพยาบาล การบริหารการพยาบาล การศึกษาพยาบาล และวิชาชีพการพยาบาลในประเทศไทย พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำ ประกอบด้วย

1. ปัญหาด้านสภาพแวดล้อม เนื่องจากรองศาสตราจารย์ละออ หุตางกูร มีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งห่างไกลจากแหล่งที่เป็นสถานศึกษา และการคมนาคมไม่สะดวก จึงทำให้ท่านที่มีใจรักต่อการเรียนและการศึกษาอย่างแท้จริงจำเป็นต้องไปอาศัยไปอยู่กับญาติในตัวเมืองสงขลา เพื่อจะได้มีโอกาสศึกษาในระดับที่สูงขึ้น (จันทร์เพ็ญ จันทร์แก้วแร่, 2541)

2. ปัญหาด้านการเมือง เนื่องจากอยู่ในช่วงภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ส่งผลให้อัตถ์ผู้บังคับการพยาบาลที่เป็นที่ยอมรับของวิชาชีพการพยาบาลบางท่าน ดังเช่น รองศาสตราจารย์ละออ หุตางกูร รองศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร ทวีลาภ และรองศาสตราจารย์ปราณีต สวัสดิรักษา ต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับการเรียนวิชาชีพการพยาบาล เนื่องจากการเรียนการสอนมีการหยุดเป็นช่วง ๆ เพราะมีการทิ้งระเบิดที่รุนแรง ทำให้มีความยากลำบากในการเรียนและการฝึกปฏิบัติงาน (จันทร์เพ็ญ จันทร์แก้วแร่, 2541; นิภา มีเครือรอด, 2542; เบญจมาศ บุญรับพ่ายพ, 2539) ในขณะนี้อัตถ์ผู้บังคับการพยาบาลอีกท่าน คือรองศาสตราจารย์ ดร. สายหยุด นิยมวิภาต ในช่วงภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมีการทิ้งระเบิดในกรุงเทพมหานคร ทำให้ท่านต้องอพยพหนีภัยสงครามไปเรียนหนังสือในระดับมัธยมที่ต่างจังหวัด คือ นครปฐม ราชบุรี และกาญจนบุรี (วรวรรณ ทองสง, 2539)

3. ปัญหาด้านการทำงาน จากความไม่พร้อมในทุกด้าน ทำให้อัตถ์ผู้บังคับการพยาบาลหลายท่านต้องประสบกับปัญหาที่แตกต่างกันไป ดังเช่น รองศาสตราจารย์ ดร. สายหยุด นิยมวิภาต ผู้ริเริ่มก่อตั้งคณะพยาบาลศาสตร์แห่งแรกที่มหาวิทยาลัยขอนแก่น ประสบกับปัญหาเกี่ยวกับการที่

ต้องบุกเบิกและริเริ่มวางระบบงานต่าง ๆ ใหม่ทุกด้าน โดยเฉพาะการจัดเตรียมอาจารย์ การจัดทำหลักสูตรที่เน้นชุมชนแห่งแรก (วรวรรณ ทองสง, 2539) ในขณะที่รองศาสตราจารย์ละออ หุดางกูร ต้องทำงานหนัก และต่อสู้กับปัญหาหลายด้านในฐานะที่เป็นอาจารย์รุ่นบุกเบิก และคณะศิษย์คนแรกของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และมหาวิทยาลัยรังสิต (จันทร์เพ็ญ จันทร์แก้วแร่, 2541) ส่วนการขาดที่ปรึกษา การคมนาคมที่ไม่สะดวกในการติดต่อกับบุคคลอื่น รวมทั้งความไม่พร้อมของเครื่องมือ และการเป็นผู้บุกเบิกในการก่อตั้งโรงเรียนพยาบาลผดุงครรภ์ และอนามัยเชียงใหม่ ซึ่งยังไม่มีความพร้อมและวิชาชีพการพยาบาลยังไม่ได้รับการยอมรับและการสนับสนุนเท่าที่ควร เป็นอุปสรรคในการพัฒนาภาวะผู้นำของรองศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร ทวีลาภ (นิภา มีเครือรอด, 2542)

สำหรับการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ทุกท่านมีวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จนทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำทางการพยาบาลซึ่งเป็นที่ยกย่อง และยอมรับของวิชาชีพการพยาบาล ดังนี้

รองศาสตราจารย์ปราวณี สวัสดิ์รักษา ได้แก้ปัญหาโดยการปรับปรุงระบบงาน ทำตนเองให้เป็นตัวอย่างของผู้ให้บริการ สนใจดูแลผู้รับบริการ และทุ่มเทให้กับการทำงานในโรงพยาบาลอย่างเต็มที่ จนได้รับความร่วมมือจากบุคลากรทุกคนในโรงพยาบาลมหาราชนครเชียงใหม่ และทำให้ท่านได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านการบริการพยาบาล (เบญจมาศ บุญรับพ่าย, 2539)

สำหรับรองศาสตราจารย์ ดร. สายหยุด นิยมวิภาต ได้ใช้ความสามารถส่วนตัวในการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยการสร้างวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการทำงานร่วมกับบุคคลอื่น สร้างทีมงานที่ดี ชยัน และทำงานทุกอย่างด้วยความพยายามอย่างเต็มความสามารถ มีความสามารถในการสื่อสาร และมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จนเป็นที่ยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านการบริหารการพยาบาล (วรวรรณ ทองสง, 2539)

ส่วนรองศาสตราจารย์ละออ หุดางกูร ได้ใช้ภาวะผู้นำที่ดีและลักษณะส่วนตัวแก้ปัญหา เช่น การเป็นบุคคลที่มีความรู้ดี มีคุณธรรม สามารถแก้ปัญหาได้ เพื่อทำให้บุคคลอื่นเลื่อมใสและศรัทธา ท่านได้ปรับอุปสรรคและข้อจำกัดต่าง ๆ ให้เป็นแรงจูงใจที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ มีการปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งทุ่มเทกับงานอย่างจริงจัง เพื่อให้สามารถดำเนินการจัดการเรียนการสอนให้สำเร็จตามวัตถุประสงค์ จึงทำให้ท่านได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านการศึกษาพยาบาล (จันทร์เพ็ญ จันทร์แก้วแร่, 2541)

และรองศาสตราจารย์ ดร. วิเชียร ทวีลาภ ได้ใช้ความอดทน มีความมุ่งมั่นในการทำงาน และต้องทำงานมากขึ้น เพื่อฝ่าฟันปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ จนทำให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านวิชาชีพการพยาบาล (นิภา มีเครือรอด, 2542)

เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์พยาบาล ดังนั้น เพื่อให้เข้าใจถึงแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางการแพทย์พยาบาล และภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์พยาบาล จะได้นำเสนอแนวคิดดังกล่าวโดยละเอียดต่อไป

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางการแพทย์พยาบาล

วิชาชีพการพยาบาลได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่า เป็นวิชาชีพที่มีความรับผิดชอบสูง และมีความสำคัญอย่างยิ่งในวงการวิชาชีพวิทยาศาสตร์สุขภาพด้วยกัน เพราะเป็นวิชาชีพที่มีความเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่เป็นส่วนผลักดันให้วิชาชีพการพยาบาลมีบทบาทเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น คือ นอกจากความรู้ ความสามารถของบุคลากรที่อยู่ในวิชาชีพ และความมีประสิทธิภาพในการให้บริการพยาบาลแล้ว ยังมีปัจจัยอีกประการหนึ่งคือ ความก้าวหน้าของวิชาชีพในการแสวงหาเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์ความรู้ของวิชาชีพ โดยการวิจัยทั้งที่เป็นการศึกษาพื้นฐานและการวิจัยประยุกต์ (Downs & Flemings, 1979) ดังนั้น พยาบาลจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการศึกษา ค้นคว้า และวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อค้นหาคำตอบในปัญหาทางการแพทย์พยาบาลและพัฒนาองค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาลเพื่อนำไปใช้ในการปฏิบัติการพยาบาลให้มีประสิทธิภาพ (Treece & Treece, 1977)

ความหมายของการวิจัยทางการแพทย์พยาบาล

สำหรับความหมายของการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลนั้น มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ดังเช่น

วีร์แลนด์ (Vreeland, 1964) ให้ความหมายของการวิจัยทางการแพทย์พยาบาลว่า เป็นการศึกษาอย่างมีระบบเพื่อค้นหาวิธีการในการปฏิบัติการพยาบาลที่มีคุณภาพ ขณะที่โพลิตและฮังกลอร์ (Polit & Hungler, 1999) ให้ความหมายในแง่การนำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้เป็นแนวทางในการศึกษา เพื่อหาคำตอบหรือข้อเท็จจริงของปัญหาทางการแพทย์พยาบาล สำหรับในมุมมองของวัตตูประสงค์ วิธิการ และการนำไปใช้ ศิริพร ขัมภลิจิต (2539) ให้ความหมาย เป็นการศึกษาเพื่อค้นหาความรู้และข้อเท็จจริงใหม่ๆ ทางทางการแพทย์ โดยมียุทธศาสตร์การศึกษามีระบบ เพื่อนำไปตั้งกฎ ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาลทั้งทางด้านปฏิบัติการพยาบาล การบริหารการพยาบาล และการศึกษาพยาบาล

จากความหมายดังกล่าวสามารถสรุปได้ว่า การวิจัยทางการแพทย์เป็นการศึกษาค้นคว้าอย่างมีระบบ โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาเป็นแนวทางเพื่อค้นหาความรู้ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับแนวทางปฏิบัติการพยาบาล ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนางองค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาลทั้งทางด้าน การปฏิบัติการพยาบาล การบริหารการพยาบาล และการศึกษาพยาบาล

ความสำคัญของการวิจัยทางการแพทย์

การวิจัยทางการแพทย์เป็นวิธีการสำคัญอย่างหนึ่งที่จะนำไปสู่การแสวงหา และพัฒนา องค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาล ซึ่งการวิจัยทางการแพทย์นอกจากจะเป็นเครื่องมือในการ แสดงถึงการมีศาสตร์ทางการแพทย์แล้ว ยังเป็นการแสดงถึงความเป็นวิชาชีพการพยาบาลอีกด้วย เพราะในทุกวิชาชีพรวมทั้งวิชาชีพการพยาบาลจำเป็นต้องมีการพัฒนางองค์ความรู้ เพื่อให้วิชาชีพ มีบทบาทเป็นที่ยอมรับของสังคมมากขึ้น การวิจัยทางการแพทย์กับวิชาชีพการพยาบาลต่างมี ความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ การวิจัยทางการแพทย์เป็นแนวทางในการปฏิบัติการ พยาบาลที่มีประสิทธิภาพ และการปฏิบัติการพยาบาลที่มีประสิทธิภาพจะเป็นการส่งเสริมให้เกิด การพัฒนาการวิจัยทางการแพทย์ รวมทั้งทำให้เกิดแนวคิดทฤษฎีการพยาบาลเพิ่มขึ้น ช่วยพัฒนา ทฤษฎีการพยาบาลให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น และสามารถนำไปใช้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการ ทำวิจัยทางการแพทย์ต่อไปได้ (Fawcett, 1978) นอกจากนี้การวิจัยทางการแพทย์ยังทำให้ พยาบาลมีการตัดสินใจแก้ปัญหาโดยใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ มีการใช้ความคิดและ วิจัยญาณที่ถูกค้อง อันจะทำให้วิชาชีพการพยาบาลมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การวิจัยทางการแพทย์จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาวิชาชีพการ พยาบาลในทุกด้าน กล่าวคือ การวิจัยด้านการปฏิบัติการพยาบาล จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาการ ปฏิบัติการพยาบาล เพื่อใช้เป็นแนวทางในการให้บริการพยาบาลที่มีประสิทธิภาพ และนำไปสู่การ พัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ได้องค์ความรู้และรวบรวมจัดเป็นศาสตร์ทางการแพทย์ สำหรับ การวิจัยด้านการบริหารการพยาบาล จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาเกี่ยวกับผู้บริหารการพยาบาล บุคลากรพยาบาล และระบบบริหารการพยาบาล ซึ่งรวมถึงการจัดการด้านคุณภาพการพยาบาลด้วย ส่วนการวิจัยด้านการศึกษาพยาบาล จะช่วยแก้ปัญหาและพัฒนาเกี่ยวกับระบบการศึกษาพยาบาล เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการจัดการศึกษา และเป็นการพัฒนาการศึกษาเพื่อให้ได้บัณฑิตที่มี คุณภาพ (ยุวดี ภาษา, 2540; ศิริพร ชัมภลิจิต, 2539) ดังเช่น ฟารีดา อิบราฮิม (2537) กล่าวว่าไว้ว่า การปฏิบัติการพยาบาลอย่างวิชาชีพนั้นต้องเป็นการปฏิบัติบนพื้นฐานงานวิจัย คือ ใช้งานวิจัยในการ พัฒนางาน และสร้างงานวิจัยจากการปฏิบัติโดยตรง สอดคล้องกับรัตนา ทองสวัสดิ์ (2541) ที่กล่าวว่า

การปฏิบัติการพยาบาลที่มีประสิทธิภาพจะไปเสริม และสนับสนุนในการสร้างและพัฒนาการวิจัย และทฤษฎีการพยาบาลให้ชัดเจนยิ่งขึ้น ดังนั้น ความรับผิดชอบอีกอย่างหนึ่งของพยาบาลที่ นอกเหนือจากการปฏิบัติการพยาบาล คือ การทำวิจัยทางการพยาบาล ซึ่งยุวดี ภาษา (2540) ได้ กล่าวไว้ว่า การที่พยาบาลจะต้องมีการทำวิจัยเพราะ 1) เป็นการเตรียมวิชาชีพให้มีขอบเขตเนื้อหาที่ เฉพาะเจาะจงของพยาบาลและสร้างทฤษฎีการพยาบาล 2) เป็นการวางรากฐานให้มีการตัดสินใจที่ ดีทุกระดับของวิชาชีพ 3) เนื่องจากไม่มีบุคคลในวิชาชีพใครรู้จักปัญหาทางการพยาบาลได้ดีเท่ากับ พยาบาล ดังนั้น ถ้าพยาบาลไม่ทำวิจัยเอง บุคคลอื่นก็คงไม่สามารถสัมผัสสิ่งที่เป็นศาสตร์ของ พยาบาลได้ 4) การวิจัยจะช่วยให้การพยาบาลคงอยู่ได้ เพราะการวิจัยจะช่วยให้พยาบาลมีแนว ความคิด มีนิสัยในการตั้งคำถาม และมีความสามารถในการโต้แย้งได้อย่างมีเหตุผล ซึ่งจะทำให้ วิชาชีพการพยาบาลมีความเจริญก้าวหน้าต่อไป

ในปัจจุบันกระทรวงสาธารณสุขได้เห็นความสำคัญของการทำวิจัยทางการพยาบาล จึง ได้มีการกำหนดแผนพัฒนาการสาธารณสุขในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 พ.ศ. 2540-2544 ซึ่งมีนโยบายส่งเสริม สนับสนุน และดำเนินการวิจัยแก่บุคลากรผู้ให้บริการ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาวิชาการ การดำเนินงาน และการบริหารจัดการ เพื่อ สนับสนุนการพัฒนาระบบสาธารณสุขและการดำเนินงานสาธารณสุขให้มีประสิทธิภาพ และเป็น การส่งเสริมให้ ผู้รับบริการได้รับบริการที่มีคุณภาพจากสถานบริการสาธารณสุข (คณะกรรมการ อำนวยการจัดทำแผนพัฒนาการสาธารณสุขฉบับที่ 8, 2539) สำหรับองค์กรวิชาชีพการพยาบาล เช่น สภาการพยาบาล สมาคมพยาบาล ได้ให้ความสำคัญต่อการทำวิจัยทางการพยาบาลเช่นกัน โดยการ ส่งเสริม และสนับสนุนให้บุคลากรการพยาบาลมีการทำวิจัยเพิ่มมากขึ้น เช่น การจัดเผยแพร่ความรู้และ ให้ทุนสนับสนุนในการวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสภาการพยาบาลได้ถูกกำหนดให้เป็นศูนย์กลางวิจัย ในการพัฒนาการพยาบาล การกำหนดนโยบาย แนวทางและแผนการวิจัยทางการพยาบาล เพื่อให้มี การดำเนินการสอดคล้องและเป็นไปในแนวทางเดียวกันกับการสาธารณสุขและการศึกษาพยาบาล แห่งชาติ จึงได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการวิจัยทางการพยาบาลแห่งชาติขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 เพื่อทำหน้าที่กำหนดนโยบายและทิศทางของการวิจัยในวิชาชีพการพยาบาล กำหนดแนวทางและ วิธีการพัฒนานักวิจัยและคุณภาพผลงานวิจัย จัดทำโครงการพัฒนานักวิจัยเพื่อของบประมาณ สนับสนุนจากสภาการพยาบาล ส่งเสริมการเผยแพร่ผลงานวิจัยให้ถึงระดับการนำไปใช้ได้จริง ประสานงานกับหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยทั้งที่เป็นภาครัฐและเอกชน แสวงหา แหล่งทุนเพื่อสนับสนุนการวิจัยในวิชาชีพการพยาบาล พิจารณากำหนดโครงสร้างการวิจัยเพื่อขอ ของบประมาณสนับสนุนจากสภาการพยาบาล พิจารณาจัดตั้งศูนย์พัฒนาการวิจัยทางการพยาบาลของ สภาการพยาบาล รวมทั้งให้การส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาการวิจัยทาง การพยาบาล เพื่อให้สามารถดำเนินงานตามภารกิจได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สภาการพยาบาล, 2541)

ในฐานะที่ศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุลได้รับการคัดเลือกจากคณะกรรมการสภาการพยาบาลให้ดำรงตำแหน่งประธานคณะกรรมการวิจัยทางการแพทย์แห่งชาติตั้งแต่ปี พ.ศ. 2536 (สภาการพยาบาล, 2541) ท่านได้ให้ความสำคัญกับการวิจัยทางการแพทย์เป็นอย่างมาก โดยมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนางานวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการพยาบาล และการสร้างองค์ความรู้ที่สามารถตอบสนองและแก้ปัญหาสุขภาพอนามัยของประชาชน และท่านได้กล่าวไว้ว่า วิชาชีพการพยาบาลจำเป็นต้องมีการทำวิจัยทางการแพทย์ เพราะการวิจัยทางการแพทย์เป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการพัฒนาองค์ความรู้ เพื่อเป็นพื้นฐานของการปฏิบัติการพยาบาลที่มีคุณภาพ เพราะจะเป็นแนวทางให้พยาบาลสามารถให้บริการพยาบาลได้อย่างมีประสิทธิภาพทันต่อความเจริญทางวิชาการและความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ (สมจิต หนูเจริญกุล, 2539)

โดยทั่วไปพยาบาลเกี่ยวข้องกับการวิจัยทางการแพทย์ในสองบทบาทที่สำคัญ คือ ประการแรกเป็นผู้ทำวิจัย (research producer) คือ มีการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมการวิจัยทางการแพทย์โดยตรง เช่น การทำวิจัยเอง และประการที่สองเป็นผู้ใช้งานวิจัย (research consumer) ซึ่งมีการเกี่ยวข้องกับกิจกรรมที่สัมพันธ์กับการวิจัยทางการแพทย์ เช่น การเป็นสมาชิกชมรมวารสารการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ (Polit & Hungler, 1999) ซึ่งในแต่ละบทบาทนั้นพยาบาลมีส่วนร่วมในการทำวิจัยทางการแพทย์ที่แตกต่างกัน ดังเช่น สันนิบาตสภาการพยาบาลแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา (National league of Nursing, 1982 อ้างในรัตนา ทองสวัสดิ์, 2541) ได้กำหนดไว้ว่า ความชำนาญขั้นต่ำของพยาบาลวิชาชีพเกี่ยวกับการวิจัยทางการแพทย์ คือการนำความรู้ทางการแพทย์มาใช้ในการปฏิบัติการพยาบาลตามสภาวะสุขภาพและศักยภาพของแต่ละบุคคลในแต่ละชุมชน สำหรับบราวน์ (Brown, 1997) กล่าวว่า พยาบาลทุกคนต้องมีบทบาทในการวิจัยทางการแพทย์ เช่น การรวบรวมข้อมูล การนำผลการวิจัยไปใช้ ส่วนชิตตี้ (Chitty, 1997) ได้กำหนดระดับของการเตรียมการสอนและการมีส่วนร่วมในการทำวิจัยทางการแพทย์ไว้ว่า นักศึกษาพยาบาลมีส่วนร่วมโดยการเป็นผู้ใช้งานวิจัย พยาบาลระดับปริญญาตรีมีส่วนร่วมในการวิจัยโดยการเป็นผู้รวบรวมข้อมูลหรือให้ข้อมูล (data collector) พยาบาลระดับปริญญาโทเป็นผู้วิจัยซ้ำ (replicator) และเป็นผู้ทดสอบแนวคิด (concept tester) พยาบาลระดับปริญญาเอกเป็นผู้สร้างทฤษฎีจากงานวิจัย (theory generator) และพยาบาลระดับหลังปริญญาเอกมีส่วนร่วมโดยการเป็นหัวหน้าโครงการและผู้จัดหาทุนวิจัยเพื่อการวิจัย (funded program director)

ตลอดสามทศวรรษที่ผ่านมาพยาบาลในประเทศไทยได้มีการตื่นตัวและมีการทำวิจัยมากขึ้น กล่าวคือ จากการสำรวจผลงานวิจัยทางการแพทย์ในประเทศไทยระหว่างปี พ.ศ. 2512-2530 พบว่า มีการทำวิจัยทางการแพทย์ 254 เรื่อง (กอบกุล พันธุ์เจริญวรกุล และคณะ, 2536) และในระหว่างปี พ.ศ. 2530-2532 พบว่า มีจำนวน 156 เรื่อง (ไข่มุกข์ วิเชียรเจริญ และคณะ, 2536) ทั้งนี้

อาจมีสาเหตุมาจากมีพยาบาลที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโทและปริญญาเอกเพิ่มมากขึ้น ซึ่งบุคคลเหล่านี้มีส่วนช่วยให้มีการวิจัยมากขึ้นทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ

ถึงแม้ว่าการวิจัยทางการพยาบาลจะอยู่ในความสนใจของพยาบาลมากขึ้น รวมทั้งสถาบันการศึกษาพยาบาลทุกแห่งได้ให้ความสำคัญกับการวิจัย โดยการบรรจุวิชาการวิจัยไว้ทั้งในหลักสูตรปริญญา ปริญญาโท และปริญญาเอก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหลักสูตรปริญญาโทนักศึกษาทุกคนจะต้องทำวิทยานิพนธ์อย่างน้อย 12 หน่วยกิต (ชรินรัตน์ พุทธปวน, 2539) แต่ในทางปฏิบัติ พบว่าผลงานวิจัยทางการพยาบาลของนักศึกษา รวมทั้งผลงานวิจัยของอาจารย์พยาบาลและพยาบาลส่วนใหญ่ไม่มีการนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ แต่มักจะถูกเก็บเอาไว้ (ชรินรัตน์ พุทธปวน, 2539) ซึ่งอาจมีสาเหตุมาจากการนำผลการวิจัยไปใช้ยังมีไม่มาก เนื่องจากไม่มีความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งความสามารถในการนำผลการวิจัยทางการพยาบาลไปใช้ และไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ทำวิจัยให้นำผลการวิจัยไปใช้ได้ (สายพิน เกษมกิจวัฒนา, 2537) และชรินรัตน์ พุทธปวน (2539) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า การที่พยาบาลมีการนำผลการวิจัยไปใช้น้อย เนื่องจากการเผยแพร่งานวิจัยมีน้อยและมีการต่อต้านจากกลุ่มพยาบาล เนื่องจากไม่มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงงานเดิมที่ได้กระทำมาเป็นเวลานาน

สำหรับการผลิตงานวิจัยทางการพยาบาลนั้นถึงแม้ว่าจะมีจำนวนมากขึ้นก็ตาม แต่ก็ยังมีปัจจัยบางประการที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตงานวิจัยดังกล่าว เช่น การขาดทักษะในการทำวิจัยทั้งทางด้านความรู้ทางทฤษฎี ความเข้าใจในเรื่องที่จะทำวิจัย รวมทั้งความสามารถในการนำกระบวนการวิจัยมาใช้ เป็นปัจจัยประการหนึ่งที่ทำให้พยาบาลมีการทำวิจัยน้อย (ยุวดี ภาษา, 2540) นอกจากนี้ทรัพยากรที่ใช้ในการสนับสนุนการทำวิจัย ได้แก่ เวลาและแหล่งสนับสนุนการวิจัย เช่น ทุนสนับสนุนการวิจัย การสนับสนุนจากผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญการวิจัย และแหล่งข้อมูลข่าวสาร เป็นต้น (Cronenwett, 1986) เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการทำวิจัยและใช้งานวิจัยของพยาบาลได้เช่นเดียวกัน จากการศึกษาพบว่า ในเรื่องของเวลาส่วนใหญ่พยาบาลไม่มีเวลาสำหรับการวิจัยเนื่องจากมีภาระงานประจำมากเกินไป (Selly, Riportella-Muller, & Farel, 1992) ส่วนการศึกษาของโปสเตอร์ เบทซ์ และเรนเดลล์ (Poster, Betz, & Randell, 1992) ในพยาบาลวิชาชีพแผนกจิตเวชประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า สิ่งที่เป็นอุปสรรคที่สำคัญในการเกี่ยวข้องกับการวิจัย คือ การขาดการสนับสนุนจากผู้บริหาร ซึ่งการสนับสนุนจากผู้บริหารนั้นเป็นแหล่งสนับสนุนที่สำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการทำวิจัยทางการพยาบาล โดยนโยบายของกระทรวงสาธารณสุขได้กำหนดให้ผู้บริหารมีหน้าที่กระตุ้นและสนับสนุนส่งเสริมให้บุคลากรมีการทำวิจัยในหน่วยงาน (กองการพยาบาล สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, 2539) หากขาดการสนับสนุนจากผู้บริหารอาจจะทำให้มีการทำวิจัยน้อยลงได้ สำหรับการสนับสนุนด้านแหล่งข้อมูลข่าวสารนั้นเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความจำเป็น

อย่างยิ่งต่อการทำวิจัยทางการแพทย์ เพราะ การทำวิจัยทางการแพทย์จะประสบผลสำเร็จได้ต้องอาศัยแหล่งข้อมูลต่าง ๆ เพื่อสะดวกในการศึกษาค้นคว้า ซึ่งการมีแหล่งข้อมูลข่าวสารที่ไม่เพียงพอเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้มีการทำวิจัยน้อยได้เช่นเดียวกัน (ยูวดี ภาฯ, 2540) นอกจากนี้ทัศนคติหรือความรู้สึกที่มีต่อการวิจัยทางการแพทย์ ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลต่อการวิจัยทางการแพทย์ คือ การมีทัศนคติต่อการวิจัยทางการแพทย์ในทางลบจะทำให้มีความรู้สึกที่ไม่ดี มีความโน้มเอียงที่จะได้ตอบในทางที่ไม่ชอบ และแสดงพฤติกรรมในลักษณะที่ไม่พึงพอใจต่อการวิจัยทางการแพทย์ จึงเป็นอุปสรรคทั้งในการทำและใช้งานวิจัย (สมจิต หนูเจริญกุล, 2539; Poster, Betz, & Randell, 1992)

จากสภาพการณ์ดังกล่าวพอประเมินได้ว่า การวิจัยทางการแพทย์ในปัจจุบันค่อนข้างจะมีอุปสรรคและข้อจำกัด ซึ่งโลเบียโนวูดและฮาเบอร์ (LoBiondo-Wood & Haber, 1990) ได้เสนอว่า หากพยาบาลมีการเตรียมความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัย การนำผลการวิจัยไปใช้ มีการเผยแพร่ความรู้ด้านการวิจัยที่แพร่หลายและการได้รับการสนับสนุนจากองค์กรในการทำวิจัยและนำผลการวิจัยไปใช้ในหลาย ๆ ด้าน จะทำให้มีการนำความรู้ที่ได้จากการวิจัยไปใช้เพิ่มมากขึ้น ส่วนชรินรัตน์ พุทรวาน (2539) ได้กล่าวว่า การนำผลการวิจัยไปใช้ต้องพิจารณาทั้งผู้ทำวิจัยหรือเจ้าของงานวิจัย หน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กล่าวคือ ผู้ทำวิจัยนอกจากจะทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์แล้ว ควรมีการเผยแพร่ผลการวิจัยในวารสารการวิจัยหรือวารสารวิชาชีพที่เกี่ยวข้องด้วย หรือเขียนบทความลงในเอกสารวิชาการ และมีการนำเสนอผลงานวิจัยในที่ประชุม การสัมมนา สำหรับหน่วยงานที่จะนำผลการวิจัยไปใช้นั้นผู้บริหารทางการแพทย์ควรส่งเสริมให้มีนโยบายการนำผล การวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติการพยาบาล และควรมีการประเมินรูปแบบต่าง ๆ ของการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อให้ได้รูปแบบที่ดีในการนำไปปฏิบัติ มีการศึกษาอุปสรรคในการนำผลการวิจัย ไปใช้เพื่อหาแนวทางแก้ไขให้มีการนำไปใช้มากขึ้น ส่วนหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาพยาบาลควรจัดหลักสูตรการเรียนการสอนการวิจัยทั้งในเรื่องของกระบวนการทำวิจัย การวิเคราะห์และประเมินคุณภาพงานวิจัยทางการแพทย์ เพื่อให้สามารถเลือกงานวิจัย ไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าการวิจัยทางการแพทย์จะมีมานานแล้ว แต่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับการส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาอีกมากเพื่อช่วยพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น ซึ่งการพัฒนาการวิจัยทางการแพทย์ให้มีความเจริญก้าวหน้านั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างหรือพัฒนานักวิจัยทางการแพทย์และผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เพื่อเป็นแกนหลักในการพัฒนาและสร้างสรรค์ในการทำวิจัยให้มากขึ้น และที่สำคัญการวิจัยทางการแพทย์จะช่วยเสริมสร้างทักษะ ความสามารถเฉพาะตัว

ความเชี่ยวชาญให้กับนักวิจัย และพัฒนาไปสู่ภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ ทั้งนี้เนื่องจากผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ในประเทศไทยขณะนี้ยังมีจำนวนไม่มาก โดยพิจารณาจากสถิติผู้ได้รับรางวัลพยาบาลดีเด่นจากสภาการพยาบาล ประจำปี พ.ศ. 2533-2541 พบว่า รางวัลพยาบาลดีเด่นสาขาการวิจัยทางการแพทย์เป็นสาขาที่มีผู้ได้รับรางวัลน้อยที่สุด กล่าวคือ ตลอดระยะเวลา 9 ปีมีผู้ได้รับรางวัลเพียง 4 คนเท่านั้นเมื่อเปรียบเทียบกับสาขาอื่น เช่น สาขาเกียรติคุณและสาขาผู้บริหารการศึกษาพยาบาลมีผู้ได้รับรางวัลอย่างต่อเนื่องโดยตลอดทุกปีจำนวนสาขาละ 9 คน สาขาผู้ปฏิบัติการบริการพยาบาลและสาขาผู้บริหารการบริการพยาบาลจำนวนสาขาละ 8 คน ขณะที่สาขาผู้ปฏิบัติการศึกษาพยาบาล (ผู้สอน) จำนวน 7 คน (สภาการพยาบาล, 2541) และในปัจจุบันวิชาชีพการพยาบาลมีผู้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ซึ่งเป็นสิ่งที่แสดงถึงการเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ที่น้อยมาก

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์

ภาวะผู้นำมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิชาชีพการพยาบาล เพราะการปฏิบัติการพยาบาลที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีบุคลากรพยาบาลที่มีความรู้ ความสามารถในการเป็นผู้นำที่จะโน้มน้าวชักจูงให้บุคคลอื่นยอมรับและให้ความร่วมมือในการปฏิบัติงานได้เป็นอย่างดี ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการสร้างหรือพัฒนาภาวะผู้นำให้เกิดขึ้นกับบุคลากรพยาบาลทุกคนในองค์กรวิชาชีพการพยาบาล

เช่นเดียวกับการวิจัยทางการแพทย์จำเป็นต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ให้เกิดขึ้นกับบุคคลที่เป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ด้วย เพราะภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เป็นความสามารถพิเศษในการวิจัยทางการแพทย์ที่บุคคลนั้นทำให้บุคคลอื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการทำวิจัยทางการแพทย์ด้วยความเต็มใจ เพื่อนำไปสู่การทำวิจัยทางการแพทย์ที่มีคุณภาพ และช่วยพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลให้ทัดเทียมกับวิชาชีพอื่น

เนื่องจากภาวะผู้นำกับผู้นำมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ภาวะผู้นำเป็นกระบวนการ วิธีการ หรือความสามารถพิเศษที่ผู้นำนำไปปฏิบัติเพื่อให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ดังนั้น เมื่อมีการกล่าวถึงภาวะผู้นำจึงมีการอ้างถึงผู้นำเสมอ

ผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการวิจัยทางการแพทย์เป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างองค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาลเพื่อนำมาพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลทั้งทางด้านการปฏิบัติการพยาบาล การศึกษาพยาบาล และการบริหารการพยาบาล ซึ่งแนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เพื่อใช้เป็นแนวทาง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมมาจากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับคุณลักษณะของผู้นำดั่งที่ได้กล่าวมาแล้ว รวมทั้งคุณลักษณะของผู้นำทางการพยาบาล คุณลักษณะของนักวิจัย และคุณลักษณะของนักวิจัยทางการพยาบาล โดยมีรายละเอียดดังนี้

คุณลักษณะของผู้นำทางการพยาบาล

ผู้นำทางการพยาบาล คือ บุคคลที่เป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงการพยาบาลทั้งในด้านการศึกษาพยาบาล การวิจัยทางการพยาบาล การบริหารการพยาบาล และการบริการพยาบาล รวมทั้ง มีผลงานดีเด่นเป็นที่ยอมรับในวิชาชีพการพยาบาลทั้งในและต่างประเทศ (วรวรรณ ทองสง, 2539) ซึ่งคุณลักษณะของผู้นำทางการพยาบาลของไทยนั้น ผกา จันทรเศรษฐ (2533) ได้เสนอว่า ผู้นำทางการพยาบาลควรมีสติปัญญาเฉลียวฉลาด ไหวพริบดี เป็นผู้รอบรู้ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีความสามารถในการใช้ดุลยพินิจในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา รู้จักปรับตัวได้ตามความเหมาะสม รับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น บุคลิกภาพดี เป็นที่ฟังและเชื่อถือไว้วางใจได้ เช่นเดียวกับกับที่ อุดมรัตน์ สงวนศิริธรรม และ เรมวดี นันทศุกวณิช (2541) ได้กล่าวเพิ่มเติมว่า บุคคลที่สมควรได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำทางการพยาบาลนั้นจะต้องมีคุณลักษณะต่อไปนี้ร่วมด้วย

1. มีความเชี่ยวชาญในวิชาชีพของตนเองอย่างแท้จริง และได้รับการยกย่องโดยได้รับรางวัลจากองค์กรวิชาชีพการพยาบาลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งส่งผลให้เกิดอำนาจเชี่ยวชาญให้กับตนเอง
2. มีวิสัยทัศน์กว้างไกล สามารถสื่อสารวิสัยทัศน์ให้บุคคลอื่นได้ และนำไปสู่การปฏิบัติได้จริง
3. มีการศึกษาค้นคว้าหาความรู้อย่างสม่ำเสมอทั้งในศาสตร์ทางการพยาบาลและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง เพื่อขยายองค์ความรู้ทางการพยาบาลให้กว้างไกล
4. มีความสามารถในการถ่ายทอด เผยแพร่ผลงานวิชาการของตนเองไปยังบุคคลอื่นได้ และผลงานนั้นเป็นที่ยอมรับในวงการวิชาชีพการพยาบาล
5. มีพฤติกรรมกล้าแสดงออกที่เหมาะสม

เนื่องจากวิชาชีพการพยาบาลเป็นวิชาชีพที่มีความรับผิดชอบทั้งในด้านการบริการพยาบาล การศึกษาพยาบาล การบริหารการพยาบาล และการวิจัยทางการพยาบาล ซึ่งในแต่ละด้านนั้นต่างมีผู้นำทางการพยาบาลที่มีคุณลักษณะที่โดดเด่นแตกต่างกันไป โดยสภาการพยาบาล (2541) ได้กำหนดคุณลักษณะของพยาบาลดีเด่นในแต่ละสาขา ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้นำทางการ

พยาบาลในแต่ละด้านไว้ว่า 1) สาขาการบริการพยาบาล จะต้องเป็นบุคคลที่ให้บริการพยาบาลที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูง มีผลงานด้านการบริการดีเด่นเป็นที่ยอมรับในวิชาชีพ 2) สาขาการศึกษาพยาบาล จะต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการสอน มีการผลิตผลงานทางวิชาการที่เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพส่วนรวม ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในองค์กรในด้านการเรียนการสอนเป็นตัวอย่างพยาบาลและครูที่ดี 3) สาขาการบริหารการพยาบาล จะต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการพัฒนาวิชาชีพด้านการบริหารการพยาบาล และมีผลงานดีเด่นด้านการบริหารการพยาบาล 4) สาขาการวิจัยทางการพยาบาล จะต้องเป็นบุคคลที่เป็นหัวหน้าโครงการที่ได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง มีผลงานวิจัยที่ให้ความรู้หรือแนวคิดใหม่ที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพและสังคมได้ โดยผลงานนี้ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการพยาบาลทั้งในและต่างประเทศ

จะเห็นได้ว่า บุคคลที่เป็นผู้นำทางการพยาบาลที่ดีในแต่ละด้านนั้นจะต้องมีคุณลักษณะต่าง ๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่คุณลักษณะที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้นำทางการพยาบาลทุกคนจำเป็นต้องมีเพื่อช่วยพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลให้มีความเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น คือ เป็นบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถในการวิจัย เพราะผู้นำที่มีทักษะ ความรู้ ความสามารถในการทำวิจัย ส่งเสริมให้มีการวิจัย ตลอดจนนำความรู้และผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ให้เป็นประโยชน์ จะนำไปสู่การพัฒนาองค์ความรู้ของวิชาชีพการพยาบาลทั้งในด้านการปฏิบัติการพยาบาล การบริหารการพยาบาล และการศึกษาพยาบาล

คุณลักษณะของนักวิจัย

นักวิจัย คือ ผู้ที่ดำเนินการค้นคว้าหาความรู้อย่างเป็นระบบเพื่อตอบประเด็นที่สงสัยโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยอันเป็นที่ยอมรับในแต่ละศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2541) การที่บุคคลใดจะเป็นนักวิจัยที่ดีนั้นจะต้องมีคุณลักษณะของการเป็นนักวิจัย ดังที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ เช่น

National Committee on Secondary Education ของอเมริกา (อ้างใน ล้วน สายยศ และ อังคณา สายยศ, 2536) และพวงรัตน์ ทวีรัตน์ (2538) ได้กำหนดคุณลักษณะของนักวิจัยที่ดีไว้ดังนี้

1. ด้านความรู้สึกลึกและอารมณ์ (emotion drive)
 - 1.1 มีความสนใจ อยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ ตลอดเวลา
 - 1.2 มีทัศนคติที่ดีต่อการแสวงหาความรู้หรือการทำวิจัย
 - 1.3 มีความสามารถในการติดต่อประสานงานกับบุคคลอื่นได้ดี
 - 1.4 มีความกระตือรือร้นในการทำวิจัย

2. ด้านความรู้ (knowledge)

2.1 มีความสามารถด้านการวิเคราะห์ คือ สามารถวิเคราะห์ คัดเลือกงานวิจัย และความรู้จากเอกสารต่าง ๆ ที่ต้องการได้เหมาะสม รวดเร็ว และสามารถเลือกใช้ผลงานวิจัยได้ถูกต้อง

2.2 ทำงานอย่างเป็นระบบ สามารถวางแผนในการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 มีความรอบรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีการวิจัย ได้แก่ การมีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการทางสถิติซึ่งจะเอื้ออำนวยต่อการทำวิจัยได้เป็นอย่างดี

2.4 มีความสามารถในเชิงวิพากษ์วิจารณ์และพยากรณ์คำตอบได้ดี

2.5 มีความสามารถในเชิงสังเคราะห์ คือ สามารถนำสิ่งที่ได้ศึกษาและข้อค้นพบมาเขียนสรุปรายงานให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน

2.6 มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์

3. ด้านการตัดสินใจ (decision)

3.1 กล้าคิด กล้าตัดสินใจ

3.2 มีความรอบคอบในการตัดสินใจ และใช้เหตุผลในการตัดสินใจ

3.3 มีเหตุมีผลและเชื่อมั่นในหลักของเหตุและผล

3.4 มีความเชื่อมั่นในตนเอง รวมทั้งเชื่อมั่นในผลงานของตนเอง

3.5 มีความขยันและอดทนต่อการแสวงหาความรู้ จิตใจกว้าง ยอมรับฟังคำวิพากษ์วิจารณ์ของบุคคลอื่นที่มีต่อผลงานวิจัยของตนเองทั้งทางบวกและทางลบ

3.6 มีความสามารถในการควบคุมตนเองให้กระทำตามหลักวิชาที่ตั้งงาม และมีความยุติธรรม

3.7 มีความสามารถในการประเมินสิ่งต่าง ๆ ได้ถูกต้อง

4. ช่างสังเกตและจดจำสิ่งต่าง ๆ ได้แม่นยำ มีความซื่อตรง

5. รักความจริง กล้าเปิดเผยผลวิจัยที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่นหรือที่คิดว่าอาจได้ผลไม่ถูกต้อง

สำหรับยวดี ภาษา (2540) ได้กล่าวว่า คุณลักษณะของการเป็นนักวิจัยที่ดีนอกจากที่กล่าวมาแล้ว จะต้องประกอบด้วย

1. ชอบคิดหาวิธีการใหม่ ๆ มาใช้อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าวิธีการเดิมจะใช้ได้ผลดีก็ตามเพื่อให้เกิดผลดีมากยิ่งขึ้น

2. ชอบใช้หลายวิธีและหลายกระบวนการในการวิจัย เพื่อยืนยันว่าข้อค้นพบที่ได้ นั้นเชื่อถือได้ถูกต้องแน่นอน

3. ขอบสังเกตไปถึงต้นตอของข้อมูล ไม่เชื่อคำบอกเล่า แต่เลือกใช้หลักฐานที่ใหม่และถูกต้องที่สุดมาพิจารณา

นอกจากนี้นักวิจัยที่ดีจำเป็นต้องมีจรรยาบรรณ ซึ่งหมายถึงหลักความประพฤติที่เหมาะสม อันแสดงถึงคุณธรรมและจริยธรรมในการวิจัย โดยคณะกรรมการบริหารสภาวิจัยแห่งชาติ (2541) ได้กำหนดจรรยาบรรณนักวิจัยขึ้นมาเมื่อวันที่ 8 เมษายน 2541 เพื่อใช้เป็นแนวทางสำหรับนักวิจัยยึดถือปฏิบัติ เพื่อให้การดำเนินงานวิจัยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจริยธรรม และหลักวิชาการที่เหมาะสมตลอดจนประกันมาตรฐานการศึกษาแก่นักศึกษาให้เป็นไปอย่างสมศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของนักวิจัย ซึ่งจรรยาบรรณสำหรับนักวิจัยประกอบด้วย

1. นักวิจัยต้องซื่อสัตย์และมีคุณธรรมทั้งในทางวิชาการและการจัดการ คือ นักวิจัยต้องมีความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ไม่ลอกเลียนงานหรือนำผลงานของบุคคลอื่นมาเป็นของตน ต้องให้เกียรติเมื่อมีการกล่าวอ้างถึงบุคคลหรือแหล่งที่มาของข้อมูลหรือนำมาใช้ในงานวิจัยทุกครั้ง นอกจากนี้นักวิจัยต้องมีความซื่อตรงต่อการแสวงหาทุนวิจัย และมีความเป็นธรรมเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้จากการวิจัย

2. นักวิจัยต้องตระหนักถึงพันธกรณีในการทำงานวิจัยตามข้อตกลงที่ทำไว้กับหน่วยงานที่สนับสนุนการวิจัยและหน่วยงานที่ตนสังกัด คือ นักวิจัยต้องปฏิบัติตามพันธกรณี และข้อตกลงการวิจัยที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายยอมรับร่วมกัน มีความรับผิดชอบและอุทิศเวลาในการทำงานวิจัยให้ได้ผลดีที่สุดและตรงตามกำหนดเวลา

3. นักวิจัยต้องมีพื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัย คือ นักวิจัยต้องมีพื้นฐานความรู้ในสาขาวิชาการที่ทำวิจัยอย่างเพียงพอ รวมทั้งมีความรู้ ความชำนาญและประสบการณ์ที่เกี่ยวกับเรื่องที่ทำวิจัยด้วยเพื่อนำไปสู่งานวิจัยที่มีคุณภาพ และป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดจากการวิเคราะห์หรือการสรุปที่ผิดพลาด อันอาจจะก่อให้เกิดความเสียหายต่องานวิจัยได้

4. นักวิจัยต้องมีความรับผิดชอบต่อสิ่งที่ศึกษาวิจัย ไม่ว่าจะสิ่งนั้นจะเป็นสิ่งที่มีชีวิตหรือไม่มีชีวิต คือ นักวิจัยต้องดำเนินการด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง และเที่ยงตรงต่อการทำวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสิ่งที่มีชีวิต เช่น มนุษย์ สัตว์ และสิ่งที่ไม่มีชีวิต เช่น ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากรสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้นักวิจัยจะต้องมีจิตสำนึก และมีปณิธานที่จะอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ทรัพยากร และสิ่งแวดล้อม

5. นักวิจัยต้องเคารพศักดิ์ศรีและสิทธิมนุษยชนที่ใช้เป็นตัวอย่างในการวิจัย คือ นักวิจัยต้องเคารพในศักดิ์ศรีของเพื่อนมนุษย์ มีการอธิบายวัตถุประสงค์ของการวิจัยแก่บุคคลที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตามความเป็นจริง รวมทั้งไม่มีการละเมิดสิทธิส่วนบุคคลด้วย

6. นักวิจัยต้องมีอิสระทางความคิด โดยปราศจากอคติในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย คือ นักวิจัยต้องมีความตระหนักรู้เสมอว่าอคติส่วนบุคคลหรือความลำเอียงทางวิชาการอาจส่งผลให้มีการบิดเบือนของข้อมูลและข้อค้นพบทางวิชาการ อันอาจก่อให้เกิดความเสียหายต่องานวิจัยได้ ดังนั้น นักวิจัยต้องไม่มีอคติในทุกขั้นตอนของการทำวิจัย

7. นักวิจัยพึงนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางที่ชอบ คือ นักวิจัยควรเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อเป็นประโยชน์ทั้งในทางวิชาการและสังคม โดยเผยแพร่อย่างถูกต้องและเหมาะสม ไม่ขยายผลข้อค้นพบจนเกินความเป็นจริง

8. นักวิจัยพึงเคารพความคิดเห็นทางวิชาการของบุคคลอื่น คือ นักวิจัยควรมีใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลทางวิชาการของบุคคลอื่น และพร้อมที่จะเปิดเผยข้อมูล และขั้นตอนการวิจัยของตนเองรวมทั้งพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขงานวิจัยของตนเองให้ถูกต้อง

9. นักวิจัยพึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมทุกระดับ คือ นักวิจัยควรใช้สติปัญญาในการทำวิจัยอย่างเต็มที่เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ เพื่อความเจริญและประโยชน์สุขของมนุษย์ในสังคม

จากที่กล่าวมาสามารถสรุปได้ว่า นักวิจัยที่ดีจะต้องมีคุณลักษณะที่สำคัญดังนี้

1. เป็นบุคคลที่มีความกระตือรือร้น สนใจ อยากรู้อยากเห็นในสิ่งต่าง ๆ ที่แวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ใฝ่คว้าปัญหาต่าง ๆ รอบตัว มีทัศนคติที่ดีต่อการทำวิจัย มีความขยัน และอดทนต่อการแสวงหาความรู้ มีการตัดสินใจที่ดี

2. เป็นบุคคลที่ไม่ชอบอยู่เฉยๆ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ พยายามคิดหาวิธีการใหม่ๆ มาใช้อยู่เสมอ ถึงแม้ว่าวิธีการเดิมจะใช้ได้ผลดีก็ตามเพื่อทำให้เกิดผลดีมากยิ่งขึ้น

3. เป็นบุคคลที่ชอบใช้หลายวิธีและหลายกระบวนการในการวิจัย เพื่อยืนยันว่าข้อค้นพบที่ได้นั้นเชื่อถือได้ ถูกต้องแน่นอน และไม่เชื่อคำบอกเล่าที่เล่าต่อกันมา แต่จะเลือกใช้หลักฐานที่ใหม่และถูกต้องที่สุดมาพิจารณา

4. เป็นบุคคลที่มีจิตใจกว้าง ยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่นที่มีต่อผลงานวิจัยของตนเองทั้งทางบวกและทางลบ พยายามปรับปรุงแก้ไขความคิดเห็น และข้อสรุปของตนเสมอเมื่อได้หลักฐานใหม่เพิ่มเติม

5. เป็นบุคคลที่มีความรอบรู้เกี่ยวกับระเบียบวิธีการวิจัย ได้แก่ การมีความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการต่าง ๆ ที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะวิธีการทางสถิติซึ่งจะเอื้ออำนวยต่อการทำวิจัยได้เป็นอย่างดี

6. เป็นบุคคลที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจัยงานวิจัย สามารถเลือกใช้ผลงานวิจัยได้ถูกต้อง และมีความสามารถในเชิงสังเคราะห์ คือ สามารถนำสิ่งที่ได้ศึกษา และข้อค้นพบมาเขียนสรุปรายงานให้เข้าใจได้ง่ายและชัดเจน
7. เป็นบุคคลที่รักความจริง กล้าเปิดเผยผลงานวิจัยที่แตกต่างไปจากบุคคลอื่น
8. มีจรรยาบรรณของการเป็นนักวิจัย

คุณลักษณะของนักวิจัยทางการแพทย์

นักวิจัยทางการแพทย์ คือ ผู้ที่ศึกษาค้นคว้าหาความรู้และข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ทางทางการแพทย์ โดยมีวิธีการศึกษาอย่างมีระบบเพื่อนำมาพัฒนาองค์ความรู้ของวิชาชีพทางการแพทย์ ซึ่งการเป็นนักวิจัยทางการแพทย์ที่ดีนั้น นอกจากจะมีคุณลักษณะของผู้นำทางการแพทย์และนักวิจัยดังที่กล่าวมาแล้ว จะต้องมีความรู้ของพยาบาลดีเด่นสาขาการวิจัยทางการแพทย์ร่วมด้วย จากการทบทวนคุณลักษณะของบุคคลที่ได้รับการยอมรับและยกย่องว่าเป็นพยาบาลดีเด่นสาขาการวิจัยทางการแพทย์ตามที่สภาการพยาบาลกำหนดไว้ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2534 และได้มีการพัฒนามาจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2541 นั้น บุคคลที่จะได้รับการยอมรับและยกย่องว่าเป็นพยาบาลดีเด่นสาขาการวิจัยทางการแพทย์นั้น นอกจากจะต้องเป็นพยาบาลหรือผดุงครรภ์แล้ว จะต้องมีความสมบัติดังต่อไปนี้ร่วมด้วย (สภาการพยาบาล, 2541)

1. เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยที่ได้มีการกระทำอย่างต่อเนื่อง
2. มีผลงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการพยาบาลทั้งใน และหรือต่างประเทศ
3. ผลงานวิจัยดีเด่น คือ ให้ความรู้หรือแนวคิดใหม่ ๆ หรือสามารถนำไปใช้เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพและสังคมได้
4. มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หาแนวทางปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น สามารถนำความเจริญมาสู่วิชาชีพและสถานที่ที่ปฏิบัติงาน
5. มีความสามารถในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างเหมาะสม ทันต่อเหตุการณ์
6. มีความสามารถในการบริหารจัดการที่รับผิดชอบได้อย่างเหมาะสม และเกิดประสิทธิภาพ
7. มีความรับผิดชอบสูงต่อภารกิจและได้ผลตามความมุ่งหมาย
8. มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพ รักษาจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ และมีการแสดงออกเป็นแบบอย่างที่ดี

9. มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอทั้งทางด้านสติปัญญาและคุณธรรม
10. ได้รับการยกย่องจากสังคมในด้านอื่นๆ นอกเหนือจากด้านการพยาบาล
11. มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถปรับตัวเข้ากับบุคคลได้ทุกระดับ
12. เสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

สำหรับคุณสมบัติของพยาบาลดีเด่นสาขาการวิจัยทางการพยาบาลประจำปี พ.ศ. 2534
ศึกษารายละเอียดได้ในภาคผนวก ง

คุณลักษณะของผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาล

จากคุณลักษณะที่ได้กล่าวมาแล้ว คือ คุณลักษณะของผู้นำ ผู้นำทางการพยาบาล นักวิจัย และนักวิจัยทางการพยาบาล สามารถสรุปเพื่อกำหนดเป็นคุณลักษณะของผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาลสำหรับใช้เป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ไว้ดังนี้

1. เป็นบุคคลที่มีความรอบรู้ ความเชี่ยวชาญในงานวิจัย และได้รับรางวัลพยาบาลดีเด่นสาขาการวิจัยทางการพยาบาลจากสภาการพยาบาล และมีตำแหน่งทางวิชาการซึ่งเป็นที่ยอมรับของวิชาชีพการพยาบาล
2. เป็นบุคคลที่มีความกว้างไกลทั้งทางด้านวิสัยทัศน์และโลกทัศน์ เห็นความสำคัญของการนำการวิจัยมาใช้ในการพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลให้มีความก้าวหน้าทันต่อความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
3. เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะของการเป็นนักวิจัยที่ดี คือ มีความกระตือรือร้น เป็นนักสังเกต ชอบทำการวิจัยด้วยตนเองหรือเป็นผู้นำในการวิจัย มีความรู้ในกระบวนการวิจัย มีความสามารถในการวิเคราะห์ วิพากษ์ วิจารณ์ และสังเคราะห์งานวิจัย และยอมรับฟังความคิดเห็นของบุคคลอื่น มีคุณธรรม มีความซื่อสัตย์ มีจรรยาบรรณของนักวิจัย
4. เป็นหัวหน้าโครงการวิจัยที่ได้กระทำอย่างต่อเนื่อง
5. เป็นบุคคลที่มีผลงานวิจัยที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการทั้งใน และต่างประเทศ และสามารถถ่ายทอดเผยแพร่ผลงานนั้นไปสู่บุคคลอื่นได้ โดยความดีเด่นของผลงานวิจัยคือให้ความรู้หรือแนวคิดใหม่ที่สามารถนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อวิชาชีพและสังคมได้
6. เป็นบุคคลที่มีทัศนคติที่ดีต่อการทำวิจัยทางการพยาบาล และวิชาชีพการพยาบาล และมีการแสดงออกที่เป็นแบบอย่างที่ดี
7. เป็นบุคคลที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ หาแนวทางเพื่อปรับปรุงงานวิจัยให้ดีขึ้นอยู่เสมอ เพื่อเป็นการขยายองค์ความรู้ทางการพยาบาลให้กว้างไกล

8. เป็นบุคคลที่มีคุณลักษณะของความเป็นครูที่ดี สามารถสอน เป็นที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ และถ่ายทอดความรู้ไปยังบุคคลอื่นได้ และได้รับรางวัลจากองค์กรที่เกี่ยวข้อง

9. เป็นบุคคลที่มีตำแหน่งฐานะทางสังคมซึ่งเป็นที่ยอมรับทั้งในและนอกวิชาชีพ การพยาบาล และได้รับการยกย่องจากสังคมในด้านอื่น ๆ นอกเหนือจากด้านการพยาบาล

10. เป็นบุคคลที่มีการพัฒนาตนเองอยู่เสมอ สนใจใฝ่ศึกษาหาความรู้ตลอดเวลาทั้งในศาสตร์ทางการพยาบาลและศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง

จะเห็นได้ว่าผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาลจำเป็นต้องมีคุณลักษณะดังกล่าว เพื่อพัฒนาและสร้างสรรค์การทำวิจัยให้มีคุณภาพและเป็นที่ยอมรับของสังคมเช่นเดียวกับวิชาชีพอื่น รวมทั้งพัฒนาวิชาชีพการพยาบาลให้มีความเจริญก้าวหน้า แต่การที่ผู้นำจะมีคุณลักษณะเหล่านี้ได้นั้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำของตนเอง มีการฝึกฝน และเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เพื่อก้าวไปสู่การเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาลที่ดีและมีคุณภาพ

การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาล

จากแนวคิดทฤษฎีและการศึกษาพบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการพยาบาลสามารถกระทำได้โดยวิธีการต่าง ๆ เช่นเดียวกับการพัฒนาภาวะผู้นำซึ่งได้กล่าวมาแล้ว คือ การกล่อมเกลாதงสังคม การมีแบบอย่างที่ดี การพัฒนาตนเอง การได้มีโอกาสทำงานที่ท้าทายความสามารถ ร่วมกับการพัฒนาด้านการวิจัยทางการพยาบาล เพื่อให้มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในด้านการวิจัย ซึ่งแนวทางในการพัฒนาด้านการวิจัยทางการพยาบาลนั้นสามารถกระทำได้ดังนี้

1. การเพิ่มพูนความรู้โดยการอ่านรายงานผลการวิจัยของบุคคลอื่น ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านสามารถพัฒนาความรู้เกี่ยวกับวิธีดำเนินการวิจัย และเป็นแรงผลักดันทำให้มีความต้องการในการทำวิจัยด้วยตนเอง ได้อีกด้วย (Wheeler, Fasano, & Burr, 1995)

2. การฝึกวิเคราะห์วิจารณ์รายงานผลการวิจัยของบุคคลอื่น โดยทำในรูปแบบชมรมวารสาร (journal club) คือมีการผลัดกันอ่านผลงานวิจัยที่ได้รายงานไว้ ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ ทักษะคิดต่าง ๆ และนำไปสู่การนำผลการวิจัยไปใช้ (Tibbles & Sanford, 1994)

3. การทำวิจัยด้วยตนเอง เพราะการทำวิจัยจะเป็นการเพิ่มพูนทักษะในการทำวิจัยโดยตรง ซึ่งดัฟฟี (Duffy, 1984) กล่าวว่า iva การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการทำวิจัยสามารถกระทำได้จาก

การเรียนรู้โดยการกระทำ (learning by doing) สำหรับผู้ที่มีประสบการณ์น้อยในการทำวิจัย สามารถเพิ่มพูนทักษะได้จากการทำวิจัยร่วมกับผู้วิจัยที่มีประสบการณ์มาแล้ว อันจะทำให้บุคคลนั้นมีประสบการณ์เพิ่มมากขึ้น และนำไปสู่การทำวิจัยด้วยตนเอง โดยการใช้กลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก ก่อน และเลือกการออกแบบวิจัยที่ง่าย ๆ เช่น การวิจัยเชิงบรรยายเพื่อช่วยให้การทำวิจัยง่ายขึ้น เมื่อมีทักษะมากขึ้นจึงทำในกลุ่มตัวอย่างที่มากขึ้นและเลือกแบบวิจัยที่ยากขึ้น (สายพิน เกษมกิจวัฒนา, 2537)

4. ให้ความร่วมมือในการรวบรวมข้อมูลหรือให้ข้อมูล (วิจิตร ศรีสุพรรณ, 2531) เนื่องจากในการทำวิจัยแต่ละเรื่องนั้นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนทำให้การวิจัยประสบความสำเร็จ คือ ข้อมูล ซึ่งการได้มาของข้อมูลนั้นจะต้องได้รับความร่วมมือจากบุคคลที่ให้ข้อมูลเป็นอย่างดี เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความครบถ้วนมากที่สุดอันจะเป็นประโยชน์ต่อการทำวิจัย ซึ่งการให้ข้อมูลหรือการรวบรวมข้อมูลในแต่ละครั้งนั้นเป็นการเพิ่มพูนทักษะในการทำวิจัยให้กับตนเองได้ เพราะจะทำให้มีความรู้เกี่ยวกับการวิจัยในแต่ละเรื่องนั้น ๆ ดังนั้น เมื่อมีการให้ข้อมูลหรือรวบรวมข้อมูลในการทำวิจัยหลาย ๆ เรื่อง จะส่งผลให้ได้รับความรู้และประสบการณ์ในการทำวิจัยมากขึ้นด้วย

5. การทำวิจัยซ้ำ (replication) คือ มีการทำวิจัยขึ้นมาใหม่โดยใช้แนวคิดที่เคยศึกษามาก่อนเป็นแนวทางในการทำวิจัย เพื่อนำผลการวิจัยในสถานการณ์ใหม่มาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยเดิม และสามารถนำผลการวิจัยไปใช้ได้กว้างขึ้น (นงลักษณ์ สุวิสิทธิ์, 2539; วิจิตร ศรีสุพรรณ, 2531)

6. การสร้างเครือข่ายของกลุ่มผู้วิจัย เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการทำวิจัยร่วมกับสาขาวิชาอื่น เช่น กลุ่มแพทย์ รังสีวิทยา เพื่อให้งานวิจัยออกมาเป็นสหสาขาวิชา (สายพิน เกษมกิจวัฒนา, 2537)

7. การแสวงหาทุนวิจัยจะช่วยเพิ่มทักษะด้านการวิจัยได้ เพราะในการทำวิจัยจำเป็นต้องมีทุนสนับสนุน ซึ่งอาจได้มาจากแหล่งสนับสนุนต่าง ๆ โดยผู้วิจัยจะต้องมีผลงานวิจัยที่ดีเพื่อสามารถที่จะขอทุนการวิจัยได้ ดังนั้น ผู้วิจัยต้องมีการพัฒนาทักษะด้านการวิจัยเพื่อให้ผลงานวิจัยมีประสิทธิภาพและมีความเหมาะสมที่จะได้รับทุนวิจัย

8. การปฏิบัติงานในฐานะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ โดยการใช้ความรู้ความสามารถ และความเชี่ยวชาญในการเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เช่น หัวหน้าโครงการวิจัยเพื่อปฏิบัติงานด้านการวิจัยให้ประสบความสำเร็จ ซึ่งการปฏิบัติงานดังกล่าวนอกจากจะเป็นการเพิ่มทักษะต่าง ๆ ของการเป็นผู้นำแล้ว ยังทำให้ได้รับความเชื่อถือ ความมั่นใจ อำนาจและบารมีจากผู้ร่วมงานได้

9. การสร้างผลงานด้านการวิจัยทางการแพทย์ โดยการทำวิจัยเพื่อพัฒนาวิชาชีพ การพยาบาลให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้นทั้งทางการบริหารการพยาบาล การศึกษาพยาบาล และการปฏิบัติการพยาบาล ซึ่งผลงานนี้จะต้องมีคุณภาพและมีการเผยแพร่ไปยังบุคคลอื่นในวงการวิชาชีพการพยาบาลทั้งในและต่างประเทศ การสร้างผลงานด้านการวิจัยจะทำให้มีการพัฒนาภาวะผู้นำได้โดยทำให้เกิดการยอมรับในความรู้ ความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และมีอำนาจอ้างอิงและอำนาจเชี่ยวชาญตามมา (จริยวัตร คมพยัคฆ์, 2534)

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์สามารถพัฒนาได้โดยใช้วิธีการต่าง ๆ ผลผสมผสานเข้าด้วยกันตามความเหมาะสม ซึ่งประกอบด้วย การกล่อมเกลாதงสังคม การมีแบบอย่างที่ดี การพัฒนาตนเอง การได้มีโอกาสทำงานที่ท้าทายความสามารถ และการพัฒนาด้านการวิจัยทางการแพทย์

ในการพัฒนาการวิจัยทางการแพทย์จำเป็นต้องมีผู้นำที่มีความรู้ ความสามารถในการทำวิจัยทางการแพทย์ ซึ่งผู้ที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์นั้น นอกจากจะต้องมีการพัฒนาภาวะผู้นำของตนเองให้เกิดขึ้นตามวิธีการข้างต้นแล้ว การศึกษาชีวประวัติของผู้นำท่านนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อบุคลากรพยาบาลทุกระดับได้เข้าใจแนวคิด วิธีการปัญหาและอุปสรรคของการปฏิบัติงาน จนประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์

วิธีการศึกษาชีวประวัติและบริบททางสังคม

การศึกษาชีวประวัติ

การศึกษาชีวประวัติเป็นการศึกษาปัจเจกบุคคลที่กระทำหน้าที่ภายในบริบททางสังคมในช่วงเวลานั้น ๆ ซึ่งงามพิศ สัตย์สงวน (2537) กล่าวว่าชีวประวัติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญ เนื่องจากข้อมูลที่ได้มานั้น จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างปัจเจกบุคคลกับวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นการศึกษาประสบการณ์ชีวิตของปัจเจกบุคคลว่ามีการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิตและเติบโตมาในสังคมได้อย่างไร

วิธีการศึกษาชีวประวัติจะทำให้ทราบถึงประวัติของบุคคลทั้งในแง่ลักษณะพื้นฐานทางครอบครัว การศึกษา-การทำงาน ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาภาวะผู้นำและทำให้ทราบเหตุการณ์ต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมของสังคมซึ่งเป็นสิ่งที่เกี่ยวกับบริบททางสังคมในช่วงชีวิตของบุคคลอีก

ด้วย เพราะบุคคลแต่ละคนจะได้รับการอบรมเลี้ยงดูมาจากครอบครัวที่ไม่เหมือนกัน และมีประสบการณ์ในแต่ละช่วงอายุที่แตกต่างกัน สิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดการพัฒนาระยะ ผู้หน้าที่แตกต่างกันได้ ซึ่งการศึกษาชีวประวัติสามารถศึกษาได้จากเอกสารและผลงานต่าง ๆ ควบคู่กับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกบุคคลที่ต้องการศึกษา เพื่อจะทำให้ได้ข้อมูลที่มีทั้งรายละเอียดและความลึกซึ้งในประเด็นที่เกี่ยวข้อง สำหรับการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาระยะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล โดยการศึกษาจากชีวประวัติ และเอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะช่วยให้เรารู้ว่าท่านมีแนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยทางการแพทย์ และภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์อย่างไร มีวิธีการพัฒนาระยะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์อย่างไร มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง และมีวิธีการแก้ไขปัญหาอย่างไรที่ทำให้ประสบความสำเร็จในการเป็นผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นแนวทางในการนำไปฝึกฝนให้เป็นผู้ว่าด้านการวิจัยทางการแพทย์สำหรับบุคลากรพยาบาล นักวิชาการพยาบาล และผู้บริหารการพยาบาล

บริบททางสังคม

บริบททางสังคม คือ ทุกสิ่งทุกอย่างรวมทั้งปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นที่มีความสัมพันธ์ต่อสังคมและชีวิตของบุคคลในสังคม (ณรงค์ เสงี่ยมประชา, 2532) โดยมนุษย์เป็นผู้สร้างระเบียบกฎเกณฑ์ วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบสังคม ความเชื่อ ค่านิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ เพื่อควบคุมการแสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม และเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งการศึกษาชีวประวัติของบุคคลจะมีความเกี่ยวข้องกับริบททางสังคมด้วยเสมอ ดังนั้นบริบททางสังคมจึงมีความสำคัญต่อบุคคลมาก เพราะบุคลิกภาพของบุคคลเกิดขึ้นมาจากบริบททางสังคม และอิทธิพลของบริบททางสังคมทำให้เห็นความแตกต่างของแต่ละสังคมด้วย ซึ่งบริบททางสังคมจะมีความเกี่ยวข้องกับการกล่อมเกลากายทางสังคมดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาการพัฒนาระยะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล โดยศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ วิธีการพัฒนาระยะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ รวมทั้งปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาระยะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ เพื่ออธิบายการพัฒนาระยะผู้นำด้านการวิจัยทางการแพทย์ของศาสตราจารย์ ดร. สมจิต หนูเจริญกุล เป็นกรณีศึกษา